

Vysjinski als protagonist in het Moskouse theaterstuk

Over de rol van openbaar aanklager Andrej Vysjinski in de legitimering van de grote showprocessen van 1936 tot 1938 voor het Westen

Door Wim Hermans

Studentnummer: 1867466

Hoge Rijndijk 272 G

2314 AL

waghermans@gmail.com

06-85142953

Bachelorscriptie

Studierichting: Algemene Geschiedenis

15 EC

Begeleider: dr. J.H.C. Kern

1 Augustus 2020

14717 woorden

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1: Vysjinski in de kruisverhoren.....	9
Hoofdstuk 2: Vysjinski als de verteller van verhalen.....	19
Hoofdstuk 3: Het beeld van Vysjinski in het Westen.....	29
Conclusie.....	40
Biografie.....	42

Inleiding

Op 12 maart 1938 stond Nikolaj Boecharin, ooit een van de meest prominente bolsjewieken, terecht voor ‘samenzwering tegen de Sovjetstaat’ in Moskou. Hij eindigde zijn laatste pleidooi met de woorden: ‘De monsterachtigheid van mijn misdaad is mateloos, in het bijzonder in de nieuwe etappe van strijd der USSR. In dit bewustzijn wacht ik mijn vonnis af. Het gaat niet om de persoonlijke gevoelens van een berouwvolle vijand, maar om de opbloei van de Sovjet-Unie en om haar internationale betekenis.’¹ Drie dagen later zou hij worden geëxecuteerd. Met zijn benadrukking van de ‘internationale betekenis’ leek Boecharin goed door te hebben dat zijn ‘proces’ uiteindelijk voor een uitgekozen publiek was georkestreerd.

In 1936 begon Stalin een serie showprocessen tegen zijn vermeende politieke vijanden. Veel prominente bolsjewieken werden in deze processen ter dood veroordeeld. Deze ‘Moskoue Processen’ van 1936 tot 1938 bestonden uit drie grote zaken. De eerste zaak in 1936 betrof in totaal zestien personen met onder andere bolsjewistische oudgedienden Grigori Zinovjev en Lev Kamenev. Dit proces werd ook wel het proces tegen het ‘Trotskistisch-Zinovjev Terroristische centrum’ genoemd.² Het tweede showproces uit 1937 was gericht tegen Georgi Pjatakov en Karl Radek en werd bekend als de zaak tegen het ‘Anti-Sovjet Trotskistische Centrum’.³ In het derde en meest beruchte proces tegen het ‘Blok der Rechtsen en Trotskisten’⁴ stonden Aleksej Rykov en Nikolaj Krestinski en de eerdergenoemde Boecharin in 1938, als hoofdpersonen in het beklagenbankje.

Al deze voormalig partijloyalisten stonden in de Octoberhal tegenover dezelfde openbaar aanklager van de Sovjet-Unie. Dit was de man aan wie Jozef Stalin blijkbaar de verdediging van het belang van de Sovjetstaat toevertrouwde. Andrej Vysjinski was in het verleden een mensjewiek geweest en had zich in de burgeroorlog afzijdig gehouden. Toen hij zeker wist dat de bolsjewieken in de burgeroorlog aan het langste eind gingen trekken sloot hij zich bij hun partij aan.⁵ Vysjinski schopte het in 1923 tot openbaar aanklager van het Hooggerechtshof van de Sovjet-Unie. Daarnaast werd hij een vooraanstaand academicus en had hij veel invloed op de ontwikkeling van de rechtdoctrine van de Sovjet-Unie. In 1924 werd Vysjinski zelfs benoemd tot rector van de Universiteit van Moskou.⁶

¹ *Het verslag van het proces tegen het “Blok der rechten en Trotskisten: Boecharin, Rywkow, Jagoda.* (Amsterdam 1938), 470.

² Alex Schmid, *Terrorists on trial, Stalin’s 1936 Show Trial against the ‘Trotskyite-Zinovievite Terrorist Centre’* (Leiden 2016), 102.

³ *Report of court proceedings in the case of the Anti-Soviet Trotskyite centre.*

⁴ *Verslag proces tegen blok der rechten en Trotskisten.*

⁵ Arkady Vaksburg, *The Prosecutor and the Prey, Vyshinsky and the 1930s Moscow Show Trials*, (London 1990), 44.

⁶ Kelvin Richardson, *Vyshinsky and McCarthy: Prosecutors as terrorists*, (Iowa 1989), 29.

Vysjinski is in de historiografie zeker niet onderbelicht geweest. Zo werd hij steevast tot de loyale stalinistische kliek gerekend. Met name zijn opportunisme en zijn onethische gedrag op rechtstatelijk gebied voerden de boventoon in het beeld over Vysjinski. De Amerikaanse historicus Robert Conquest schreef: 'Vyshinsky was originally on the fringe of the Purges, like a gangland lawyer. He was despised, and often openly snubbed, by the police and Party operatives. He was to survive them all, after a career of unrelieved falsification and slander.'⁷ Ook de bekende Russische historicus Roy Medvedev karakteriseerde Vysjinski als een 'laffe politicus zonder principes, op een ongekeerde lust naar macht na.'⁸ De bekende rechtsfilosoof Leon Fuller oordeelde over Vysjinski dat deze niet meer in zijn carrière had gedaan dan 'het spelen van een machtspeletje' en dat zijn academisch werk ook in dat licht moet worden gezien.⁹

Deze scriptie onderzoekt de relevantie van Vysjinski voor de showprocessen. Eerst moet er echter worden vastgesteld wat een showproces is en wat de functie ervan was. Pas als de ware aard van de showprocessen duidelijk is, kan de relevantie van Vysjinski vervolgens goed besproken worden. De historicus George Hodos gaf de volgende definitie van een showproces: 'The show trial is a propaganda arm of political terror. It aims to personalize an abstract political enemy, to place it in the dock in flesh and blood, and with the aid of a perverted system of justice, to transform abstract political ideological differences into easily intelligible common crimes.'¹⁰ Een showproces is dus in de eerste plaats een manifestatie van politieke terreur. Het was een manier waarop Stalin makkelijker met zijn partijrivalen kon afrekenen.

De showprocessen hadden echter ook een bredere functie. Er is in de latere geschiedschrijving dan ook meer nadruk gekomen op de internationale dimensie.¹¹ De showprocessen stonden immers ook open voor een groot internationaal publiek.¹² De wereldopinie zou ook getuige zijn. Daarom werden de processen ook frequent in de westerse media besproken.¹³ Hun reacties waren cruciaal volgens Conquest: 'the foreign audience was crucial to the show. Unanimously hostile criticism might have prevented further performances.'¹⁴ Waarom zou kritiek de showprocessen schaden? Dit kwam omdat Stalin de processen aangreep om een politiek signaal naar het buitenland af te geven.

⁷ Robert Conquest, *The Great Terror, Stalin's purge of the thirties*, (Bungay 1971), 37-38.

⁸ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 152.

⁹ Fuller, L., 'Pashukanis and Vyshinsky: A Study in the Development of Marxian Legal Theory', *The Michigan Law Review Association*, Vol. 47, No. 8, 1166.

¹⁰ George W. Hodos, *Show Trials. Stalinist Purges in Eastern Europe, 1948 – 1954* (New York 1997), 8.

¹¹ J. Achterof, *The Stage and the Courtroom: Joseph Stalin's Moscow Trials of the 1930s and the characterization of a show trial*, (Carolina 2007), 71.

¹² Ibidem.

¹³ Anna Lukina, 'The Semenchuk Case of 1936: Storytelling and Propaganda above the Law in the Soviet Criminal Trial', *Review of central and east European law*, 41 63-116, 72.

¹⁴ Conquest, *The Great Terror*, 152.

Waarom wilde Stalin een signaal naar het buitenland afgeven? Voor het antwoord op deze vraag moet kort worden stilgestaan bij het buitenlandbeleid van Stalin voor de aanvang van de showprocessen. Toenadering tot het Westen leek destijds voor de Sovjetdictator noodzakelijk, gezien de snelle opkomst van nazi-Duitsland en Japan. Het was immers de grote angst van Stalin dat hij verzeild zou raken in een tweefrontenoorlog.¹⁵ Volgens de historicus Sidney Hook lag er, gegeven de internationale situatie nu een gouden kans voor het Kremlin om via het orkestreren van showprocessen het scepticisme van potentiële bondgenoten weg te nemen en haar eigen systeem van legitimiteit te voorzien.¹⁶ De Amerikaanse rechtsgeleerde Max Radin schreef destijds dat de bedoeling van de showprocessen duidelijk een politieke boodschap behelsde. Een showproces was een demonstratie, niet aan de rechtbank maar aan het publiek. 'It evinces a desire for general approval of their course and a sensitiveness to criticism that revolutionary governments in the past have not always show.'¹⁷ Met andere woorden: de showprocessen hadden als doel om het buitenlandse publiek te overtuigen van de rechtvaardigheid van de Sovjet-Unie. Sterker nog, de processen zouden voor Stalin dienen als een onvervalste poging om zijn heerschappij te legitimeren.¹⁸

Indien een politieke afrekening het enige doel was van de showprocessen zou de openbaarheid van deze afrekening ook niet geheel logisch zijn.¹⁹ Zoals de naar het Westen gevluchte Sovjet-officier Alexander Barmine schreef: 'There is no public opinion in Russia, because the truth is not told there, and it is to the public opinion of the world that appeal must be made if democracy in Russia is to be saved.'²⁰ Het idee van een geslaagde revolutie kon enkel bestaan in het creëren van een illusie. Dit was een illusie voor de buitenwereld. Aan de showprocessen zat dus een educatieve boodschap voor de buitenwereld verborgen, een boodschap die de morele juistheid van het communisme zou aantonen.²¹ Het opvoeren van een 'show' kan dus worden gezien als een manier waarop de Sovjet-Unie het Westen de indruk wilde geven een krachtig land te zijn. Een land dat nodig was voor de bestrijding van het fascisme in Europa.

Dan moest deze show echter wel goed worden uitgevoerd. Er mochten geen grote fouten zichtbaar worden. Anders zouden de internationale reacties afkeurend zijn en kwam de gewenste boodschap niet over.

¹⁵ Achterof, *Jospeh Stalin's Moscow Trials*, 73.

¹⁶ Sidney Hook, 'Memories of the Moscow Trials', *Commentary Magazine*, 77:3, 60.

¹⁷ Max Radin, 'The Moscow Trials, A Legal View', *Foreign Affairs Vol. 16, No. 1 (Oct., 1937)*, 66.

¹⁸ Elizabeth A. Wood, 'The Trial of Lenin: Legitimizing the Revolution through Political Theater, 1920-23', *The Russian Review* 61, 244.

¹⁹ R.W. Makepeace, *Marxist ideology and Soviet Criminal Law*, (London 1980), 180.

²⁰ Alexandre Barmine, *A Russian view of the Moscow Trials*, (New York 1937), 46.

²¹ Lukina, 'Propaganda, the Soviet Criminal Trial', 72.

Hier komt Vysjinski als hoofdpersoon van deze scriptie weer in beeld. Hij was als openbaar aanklager belast met de verdediging van het staatsbelang. Er lag een enorme taak op zijn schouders om dit belang voor het publiek te rechtvaardigen. De Sovjetstaat sprak immers via hem. Vysjinski zou zich met deze verantwoordelijkheid wel raad weten. De historicus Zigurds Zile schreef: 'Stalin could address these [show trials] with confidence, knowing that his arsenal was stocked with Lenin's legitimation of terror, and law-trained sycophants like Vyshinsky to put up a facade of the tyrant's commitment to legality.'²²

De taak van Vysjinski was echter niet simpel. Voor het verkrijgen van gunstige reacties moesten er namelijk de nodige vooroordelen worden weggenomen. Ten eerste was er een vooroordeel van het Westen jegens de Sovjet-Unie op basis van de tegenstellingen tussen het kapitalisme en het communisme. Door dit verschil in ideologie werd veel van wat de Sovjet-Unie deed in principe argwanend door het Westen bekeken. Ten tweede was het verschijnsel van grootschalige processen, alsmede de executies die daarop volgden, *an sich* al een voldoende bron voor wantrouwen.²³ Hier speelde dus vooral een strategische vraag omtrent de legitimering van terreur: hoe konden de processen gelegitimeerd worden? De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt dan ook: wat was de rol van Vysjinski in de legitimering van de showprocessen in de ogen van westerse ooggetuigen en westerse verslaggevers? Om deze hoofdvraag te beantwoorden zal het corpus van dit werkstuk bestaan uit drie aparte hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk zal worden geanalyseerd hoe Vysjinski tijdens zijn kruisverhoren de showprocessen legitimeerde. De kruisverhoren waren namelijk een belangrijk onderdeel van de showprocessen, en lieten zich ook het moeilijkst plannen. Als openbaar aanklager lag hier dus een belangrijke taak voor Vysjinski om de ondervragingen in goede banen te leiden. Hij mocht in deze kruisverhoren geen steken laten vallen en moest de schuld van de beklaagden overtuigend vaststellen. Specifiek zal de focus liggen op hoe Vysjinski omging met sporadisch verzet van de verdediging in de ondervragingen. Welke strategieën hanteerde Vysjinski om de ondervragingen en zo ook de processen te dirigeren in een richting die hij wilde? En nog belangrijker; droeg zijn optreden in de ondervragingen bij aan de legitimering van de showprocessen. Met name de dialoog die hij met zijn beklaagden had, is hier relevant.

In het tweede hoofdstuk wordt de legitimerende werking van Vysjinski in zijn rol als procurator vanuit een andere hoek bekeken. De focus zal namelijk worden gelegd op het narratief dat Vysjinski trachtte te creëren tijdens de showprocessen. Welke verhalen probeerde Vysjinski op te tuigen? Dit narratieve element is wezenlijk anders dan de ondervragingen. Waar in hoofdstuk 1 wordt gekeken naar de meer technische vaardigheden van Vysjinski in de ondervragingen, staat dit

²² Zigurds L. Zile, *Ideas and Forces in Soviet Legal History*, (Oxford 1992), 287.

²³ Radin, 'Moscow Trials, Legal View', 64.

hoofdstuk stil bij de vraag hoe hij actief een bepaald verhaal rondom de showprocessen creëerde. Hoe rechtvaardigde hij de vervolgingen van de mensen die hij voor zich had? De eerdergenoemde definitie van Hodos van het showproces verwees al naar het vereiste propagandistische aspect. In een showproces was er de noodzakelijkheid om ideologische vijanden te construeren.²⁴ Daarom analyseert dit hoofdstuk de invloed van Vysjinski in de vorming van de narratieven waarin de showprocessen werden ingebed. Daarbij zal ook centraal staan hoe de verhalen op een andere wijze bijdroegen aan de legitimiteit van de showprocessen. In dit hoofdstuk zijn de monologen van Vysjinski het belangrijkste, daar had hij de meeste ruimte om zijn gewenste verhalen over te brengen. De belangrijkste primaire literatuur in de eerste twee hoofdstukken zijn de verslagen van de gerechtelijke procedures van de drie showprocessen.

In het derde hoofdstuk wordt ten slotte gekeken naar het beeld van Vysjinski in het Westen. Op de vraag over de rol van Vysjinski in de legitimatie van de showprocessen komt enkel een goed antwoord indien zijn beoordeling wordt geanalyseerd. Er moet bestudeerd worden hoe Vysjinski daadwerkelijk werd beoordeeld door het relevante publiek. Indien deze beoordeling positief zou zijn geeft dat aanleiding voor een vervolgvraag; welk onderdeel van Vysjinski's aanpak vonden westerse toeschouwers het meest belangrijk? Waren zij het meest overtuigd van zijn optreden tijdens de ondervragingen, of werd het proces voor hen vooral gerechtvaardigd door het narratief dat Vysjinski verspreidde?

In hoofdstuk 3 wordt met name gekeken naar primaire bronnen van westerse journalisten, diplomaten en advocaten die aanwezig waren tijdens de processen en hier verslag van deden. Voorbeelden zijn de verslagen van Walter Duranty en Harold Denny in *The New York Times*²⁵, maar ook de individuele ooggetuigenverslagen van aanwezigen als Denis Pritt,²⁶ Dudley Collard,²⁷ George Keeton,²⁸ A.J. Cummings,²⁹ Max Radin,³⁰ Harvey Mann,³¹ Joseph Davies,³² Lion Feuchtwanger,³³ David Pares,³⁴ en Fritzroy Maclean.³⁵ De bovengenoemde individuen waren allen aanwezig tijdens tenminste één van de grote processen waar Vysjinski de rol van openbaar aanklager bekleedde. Zij

²⁴ Zie pagina 4.

²⁵ Jacob Heilbrunn, 'The New York Times and the Moscow Show Trials', *World Affairs*, vol. 153, No. 3, 88.

²⁶ Denis Pritt, *At the Moscow Trial*, (London 1937).

²⁷ Dudley Collard, *Soviet Justice and the trial of Radek and Others*, (London, 1937).

²⁸ George Keeton, *The problem of the Moscow Trial*, (London 1933).

²⁹ A. J. Cummings, *The Moscow Trial*, (London 1933).

³⁰ Max Radin, 'The Moscow Trials, A Legal View', *Foreign Affairs Vol. 16, No. 1 (Oct., 1937)*.

³¹ Harvey Mann, 'Totalitarian Justice: Trial of Bukharin, Rykov Yagoda, et al', *American Bar Association Journal*, 970 (1938).

³² Joseph Davies, *Mission to Moscow*, (New York 1941).

³³ Lion Feuchtwanger, *Moscow 1937*, (London 1937).

³⁴ David Pares, *The Spectator*, 18 September 1936.

³⁵ Fritzroy Maclean, *Eastern Approaches*, (London 1949).

tekenden hun bevindingen op in hun persoonlijke memoires of gaven deze uit in boekvorm. Deze uitgaven vormen het corpus van primaire literatuur in dit laatste hoofdstuk.

Ter afronding, Stalin was de grote regisseur van de showprocessen. Is Vysjinski's rol in de legitimering van de showprocessen dan in principe niet klein te noemen? Arkady Vaksberg, een biograaf van Vysjinski, schreef immers dat Vysjinski nooit handelde voordat hij instructies van Stalin had gekregen.³⁶ Ook de Russische historicus Roman Brackman schreef in zijn recente biografie over Stalin dat hij de kaders bepaalde waarin de showprocessen werden 'opgevoerd'.³⁷ Er moet echter niet vergeten worden dat ook een regisseur uiteindelijk afhankelijk is van zijn acteurs. En of specifiek deze acteur genoeg 'bezieling' op het toneel kan brengen. Vandaar dat in deze scriptie wordt 'gerecenseerd' of Vysjinski juist gecast was voor dit theaterstuk en of hij erin slaagde de showprocessen van legitimiteit te voorzien.

³⁶ Vaksburg, *Vyshinsky*, 80.

³⁷ Roman Brackman, *The secret file of Joseph Stalin. A Hidden Life*, (London 2001), 254.

Hoofdstuk 1: Vysjinski's optreden in de kruisverhoren

In dit eerste hoofdstuk staat de vraag centraal hoe Vysjinski zijn functie als openbaar aanklager uitvoerde tijdens de ondervragingen van de beklaagden. Er zal worden geanalyseerd hoe Vysjinski tijdens de ondervragingen omging met weerstand van de beklaagden en hoe hij hun 'schuld' wist vast te stellen. Eerst komen er directe voorbeelden van hoe Vysjinski met verzet van de verdediging omging, daarna komen er voorbeelden waarin hij meer impliciet verzet trachtte te neutraliseren.

In tegenstelling tot wat vaak werd aangenomen, was het organiseren van een showproces een uiterst riskante aangelegenheid.³⁸ Er waren veel factoren waar Stalin rekening mee moest houden. Vanuit de procesverslagen beschouwd, waren de showprocessen op de volgende manier opgebouwd. De zitting werd afgetrapt met de akte van beschuldiging van de openbaar aanklager, waarin hij de aanklachten formuleerde.³⁹ In de voorprocedure hadden de beklaagden vaak al een bekentenis afgelegd waarin zij de aanklachten hadden bevestigd. Vervolgens kwamen de beklaagden aan bod en werden zij één voor één aan een kruisverhoor met Vysjinski onderworpen. In de procesverslagen komt terug dat verreweg het grootste gedeelte van de zittingen uit deze ondervragingen bestonden. De beklaagden hadden in veel gevallen ook advocaten die hun zaak verdedigden. Er moet niet worden vergeten dat deze advocaten eveneens onderdeel van de show waren en nauwelijks in het voordeel van hun cliënten werkten.⁴⁰ Nadat alle verhoren klaar waren, eindigde Vysjinski de zitting met een requisitoir, waarin hij zijn finale bevindingen over de schuldigheid van de beklaagden uitsprak. De verdediging kreeg hierna nog kort de tijd voor een slotwoord. Het proces werd definitief afgesloten met het vonnis van het militaire college van het Hoge Gerechtshof.⁴¹ Het hele traject van het showproces nam in totaal enkele dagen in beslag.

Een goedlopend showproces vereiste participatie van vele individuen; advocaten, rechters, getuigen, verdachten en uiteraard de openbaar aanklager. Het was dus een uiterst complexe procedure omdat alle actoren moesten doen wat hen was opgedragen.⁴² De ondervragingen van Vysjinski waren een groot onderdeel van het proces en konden ook niet achterwege blijven. Een decoratieve participatie van de beklaagden gaf het proces immers een aura van legaliteit.⁴³ Vysjinski had als openbaar aanklager uiteraard het initiatief over de ondervragingen.⁴⁴ Deze moesten vloeiend

³⁸ William Chase 'Stalin as producer: The Moscow show trials and the construction of moral threats, *A New History*, 228.

³⁹ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trozskisten*

⁴⁰ Vaksburg, *Vyshinsky*, 97.

⁴¹ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trozskisten*, 477.

⁴² Chase 'Moscow show trials, construction of moral threat', 228.

⁴³ Vaksburg, *Vyshinsky*, 74.

⁴⁴ Valentin Berezhkov, *At Stalin's side*, (New York 1994), 213.

verlopen, wilde de showprocessen geloofwaardig overkomen. Met andere woorden: de ondervragingen waren cruciaal voor de legitimiteit van het showproces.

Eerst wordt ingegaan op de vraag hoe Vysjinski actief de schuld van de beklaagden vaststelde, ook wanneer deze laatste niet geheel volgens het script mee wilden spelen. Er waren namelijk veel beklaagden die tijdens de ondervragingen zich niet als ‘hulpmiddel’ lieten gebruiken.⁴⁵ Nu is het geen geheim dat de meesten van hen die terechtstonden onder druk werden gezet om hun ‘schuld’ toe te geven. Zo wist het merendeel van de beklaagden, waaronder Boecharin, goed wat hen te wachten stond en gaven hun schuld gretig toe. Tegelijk trachtten zij echter de specifieke aanklachten te weerleggen. Boecharin gaf zo toe een leider te zijn van een rechtse Trotskistische terreurgroep, maar ontkende vervolgens iedere specifieke activiteit waar hij volgens Vysjinski in geparticipeerd zou hebben.⁴⁶ Hiermee hoopte hij dat de rest van de wereld zou inzien hoe absurd de beschuldigingen waren en impliciet zijn onschuld te laten blijken.⁴⁷

Vandaar dat er een zekere verantwoordelijkheid op de schouders van Vysjinski rustte om tijdens de ondervragingen de schuld van Boecharin overtuigend vast te stellen. De historicus George Katlov schreef over deze verantwoordelijkheid van Vysjinski: ‘for should the capital accusations against their’ honours and integrity as politicians and human [the defendants] beings prove slanderous and untrue then all the props supporting Vyshinsky’s scaffolding might collapse.’⁴⁸ Ook Stalin was bezorgd over de mogelijkheid dat de oude bolsjewieken zouden ‘uitglijden’ in hun rol als het over de beschrijving van de specifieke aanklachten ging.⁴⁹ Hij gaf Vysjinski het bevel de verdediging zo min mogelijk aan het woord te laten indien zij gevoelige punten zouden aansnijden. Desnoods moesten de beklaagden onderbroken worden waar het nodig was. ‘Laat ze niet te veel babbelen’, zei Stalin.⁵⁰ De ondervragingen waren het onzekere element van het proces, het element waarin alles toch nog mis kon gaan.⁵¹ Daarom waren de kruisverhoren het ideale moment voor de beklaagden om geen medewerking te verrichten.

Hoe ging Vysjinski hiermee om? Ten eerste toonden verdachten soms weerstand tijdens de zitting door zelf de volgorde van hun verklaringen te willen bepalen.⁵² Tijdens de ondervraging van Shestov, een beklaagde die ervan werd beschuldigd een Duitse spion te zijn tijdens het tweede proces in 1937, liet Vysjinski echter weten hier niet van gediend te zijn.

Shestov: Aan het einde van 1932 zag ik Stroilov in Novosibirsk, en hij vertelde mij dat er een groep Duitse specialisten die ‘bepaalde’ activiteiten zouden ondernemen.

⁴⁵ George Katlov, *Trial of Buckarin*, (London 1969), 133.

⁴⁶ Richardson, *Vyshinsky and McCarthy: Prosecutors as terrorists*, (Iowa 1989), 68

⁴⁷ Ibidem, 69.

⁴⁸ Katlov, *Trial of Buckarin*, 35.

⁴⁹ Z. Rogovin *1937, Stalin’s year of Terror*, (Sheffield 1998), 116.

⁵⁰ A.Vaksburg, *Vyshinsky*, 79.

⁵¹ Richardson *Prosecutors as terrorists*, 131.

⁵² N. Lettes, *Ritual of Liquidation*, (Glencoe Illinois, 1966),

Vysjinski: Noem hun namen.

Shestov: Maar, de tijd om hun namen te noemen is nog niet aangebroken.

Vysjinski: Die tijd is wel aangebroken.

Shestov: Nee, excuseer mij ... (keek in zijn tekst)

Vysjinski: Ik vraag het u nog een keer, was u in contact met spionnen en diversionisten?

Shestov: In Prokopyevsk was ik in contact met Shebesto, Floren, en Kahn. In 1934 was ik in contact met Baumgartner.⁵³

Hierin zien we terug dat Vysjinski Shestov niet liet afdwalen en tijdens de ondervragingen de regie stevig in handen hield. Vysjinski kapte eveneens Christian Rakovski, een voormalig Bulgaars sociaal revolutionair, af toen deze trachtte te spreken over zijn 'oppositie' tegen Stalin. De daadwerkelijke intenties van de oude bolsjewieken mochten niet duidelijk worden voor de aanwezigen tijdens het proces. Kort nadat Rakovski het woord 'oppositie' in de mond nam:

Vysjinski: In uw verklaringen van vandaag gebruikt u een behoorlijk aantal van deze uitdrukkingen, alsof u vergeet dat u hier als een lid van een contrarevolutionaire organisatie staat bestaande uit verraders die zich aan spionage schuldig hebben gemaakt. Ik beschouw het als mijn plicht u te herinneren aan deze ondervraging en vraag u dichter bij de inhoud van de door u gepleegde misdaden te blijven.⁵⁴

In dit citaat wordt eveneens een van de tactieken die Vysjinski hanteerde om de beklaagden in de rechtszaal te laten bekennen duidelijk. Dit was het continu herhalen van de aanklachten en de bijbehorende kwalificaties.⁵⁵

Wat als verdachten hun schuld niet toegaven? Vysjinski wist in dat soort situaties behendig over te schakelen naar getuigen die vervolgens de schuld van de verdachten bevestigden. Hiermee werd de aanklacht alsnog 'bewezen'. Dit fenomeen is te zien bij de verhoor van Ivan Smirnov. Smirnov was een Siberische bolsjewiek die voor zijn vervolging populair binnen de partij was geweest. Hij verzette zich in het eerste showproces van 1936 tegen de beschuldigingen betreffende zijn deelname in het Trotskistische centrum.

Vysjinski: Wanneer verliet u het centrum?

Smirnov: Het was niet mijn intentie om te vertrekken, want er was namelijk niets om te verlaten.

Vysjinski: Bestond het centrum?

Smirnov: Wat voor soort centrum ... (wordt onderbroken)

Vysjinski: Mrachkovsky, bestond het centrum?

Mrachkovsky: Ja.

Vysjinski: Zinovjev, bestond het centrum?

Zinovjev: Ja.

Vysjinski: Evdokimov, bestond het centrum?

Evdokimov: Ja.

Vysjinski: Bakayev, bestond het centrum?

Bakayev: Ja.

Vysjinski: Hoe dan, Smirnov, kunt u tegen mij beweren dat er geen centrum bestond?⁵⁶

⁵³ *Report Anti-Soviet Trotskyite Centre*, 254.

⁵⁴ *Ibidem*, 266.

⁵⁵ Richardson Prosecutors as terrorists, 137.

⁵⁶ *Report on Trotskyite-Zionievitte Terrorist Centre*, 123.

Uit deze woordenwisseling valt bovendien weer goed terug te zien dat Vysjinski de eerdergenoemde bevelen van Stalin tot uitvoering bracht. Indien een beklagde tegenwerkte en over de details van de zaak trachtte te spreken, moest Vysjinski de aandacht onmiddellijk afleiden. Het geciteerde kruisverhoor laat zien dat Smirnov überhaupt nog niet was uitgesproken toen Vysjinski hem meteen klemzette en confronteerde met zijn 'terroristische metgezellen'.

Vysjinski had er ook een talent voor om tijdens de ondervragingen woorden van een andere lading te voorzien. Dit was te zien tijdens dezelfde ondervraging met Smirnov. Zijn beschuldiging van deelname in het Trotskistische centrum bracht volgens Vysjinski mee dat hij eventuele terreur geaccepteerd had. Smirnov verklaarde echter terreur op geen enkele manier noodzakelijk te vinden.⁵⁷ Vysjinski bracht daar tegen in dat lid zijn van het Trotskistische centrum automatisch het impliceren van terreur betekende.⁵⁸ Had Trotski, de leider van het Trotskistische centrum, immers niet opgeroepen tot het verwijderen van Stalin? En was Smirnov immers niet lid van deze organisatie? De verwijdering van Stalin betekende in werkelijkheid dat Stalin uit de partij moest worden gezet, zoals ook in het testament van Lenin was bedoeld.⁵⁹ Vysjinski zette in het proces echter de getuige Goltsman onder druk om te verklaren dat het 'verwijderen van Stalin' neerkwam op het doden van Stalin.⁶⁰ Stalin was volgens Vysjinski bijna de vereenzelving van de Sovjetstaat. Je achter de teksten scharen waarin stond dat Stalin verwijderd moest worden, was volgens Vysjinski dus sympathiek staan ten opzichte van een coup tegen het gehele Sovjetsysteem.⁶¹

In het taalgebruik van Vysjinski zaten ook vaak verholen implicaties. Op januari 1937, de begindatum van het tweede showproces, verhoorde de openbaar aanklager Leonid Serebrjakov, eveneens een voormalig bolsjewistisch politicus die uit de gratie van Stalin was gevallen. Vysjinski begon zijn ondervraging simpelweg met: 'Wanneer hervatte u uw staatsvijandige activiteiten?'⁶² Volgens Vaksberg was dit tekenend voor zijn stijl. 'Renewed', the fact that he had previously engaged in it was not even discussed.'⁶³ Hiermee impliceerde Vysjinski uiteraard dat Serebrjakov al eerder op het criminele pad was geraakt, wat niet in het voordeel van zijn verdediging werkte.

Op andere momenten had Vysjinski dit soort kunstgrepen niet nodig en wist hij via zijn doordringende ondervragingsstijl tegenstribbelende beklagden op de knieën te dwingen. In het laatste showproces van 1938 stond tussen alle voormalig partijprominenten ook de arts Dimitri Pletnev terecht. Hij werd beschuldigd van het verkrachten van een van zijn vrouwelijke patiënten. Uiteindelijk bekende Pletnev en oordeelde het tribunaal dat omwille van zijn 'oprechte' verklaring

⁵⁷ Schmid, *Stalin's 1936 Show Trial*, 119.

⁵⁸ Conquest, *The Great Terror*, 163.

⁵⁹ Rogovin 1937, 17.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Lettes, *Ritual of Liquidation*, 193-194.

⁶² Vaksburg, *Vyshinsky*, 89.

⁶³ Ibidem.

zijn zaak geseponneerd zou worden. Tijdens de ondervraging met Vysjinski leek het er echter op dat Pletnev deze verklaring wilde intrekken.⁶⁴ Nadat zijn advocaat zijn jarenlange onverstoerde werk als arts had benoemd, ontstond de volgende interactie:

Vysjinski: Hoeveel jaar diende u als arts?

Pletnev: Veertig.

Vysjinski: Beschouwt u uw status nog als onberispelijk?

Pletnev: Ja, dat doe ik.

Vysjinski: Onberispelijk?

Pletnev: Ja, dat denk ik inderdaad ja.

Vysjinski: Tijdens die veertig jaar heeft u nooit een misdadig gepleegd in verband met uw professie?

Pletnev: U denkt van wel ja.

Vysjinski: ik vraag het u omdat u daarnet zei dat uw veertig jaar dienst onberispelijk was.

Pletnev: Ja, maar sinds ik die tijd ontkende.. (loopt vast)

Vysjinski: Denkt u dat het oordeel in uw zaak, die u overigens welbekend is, de zaak waarin u een schandelijke misdadig pleegde tegen een van uw vrouwelijke patiënten, een schandvlek op uw reputatie is?

Pletnev: Het vonnis? Ja..

Vysjinski: U vindt het vonnis een schandvlek op uw reputatie?

Pletnev: Ja.

Vysjinski: Dus er waren wel schandelijke momenten in die veertig jaar?

Pletnev: Ja.

Vysjinski: Heeft u uw schuld niet al bekend?

Pletnev: Ik kan niet zeggen dat ik deze niet heb bekend nee.

Vysjinski: Dus u heeft bekend?

Pletnev: Ja.

Vysjinski: Is dit een schandvlek op uw reputatie?

Pletnev: Ja

Vysjinski: Ik heb geen vragen meer.⁶⁵

Volgens Katlov was het zeer duidelijk dat Pletnev hier voor zijn eigen onschuld wilde opkomen.

Alleen Vysjinski was hem simpelweg te slim af geweest.⁶⁶ Dit was te zien aan hun interactie. Pletnev antwoordde dat enkel de uitspraak van het tribunaal een schandvlek op zijn carrière was en impliceerde daarmee zijn 'misdadig' niet begaan te hebben. Vysjinski confronteerde hem vervolgens met zijn eerdere bekentenis en dreef Pletnev verder in de hoek met gesloten vragen. Het beeld van Pletnev als misdadig bleef in stand. Zo zou ook een toeschouwer van het eerste showproces zich herinneren. Vysjinski zou bij tegenspraak altijd zijn beklagden pogen klem te zetten door hun eerdere bekentenissen te citeren en via ja of nee vragen deze te conformeren. Uiteindelijk leek het gewoon alsof zij hun schuld bevestigden.⁶⁷

In het derde showproces van 1938 werd Vysjinski echter met veel meer tegenstand geconfronteerd dan in de eerdere processen. Nikolaj Krestinski, eveneens als Boecharin een oud-partijprominent, herriep kort na aanvang van de zitting zijn eerdere bekentenissen uit het vooronderzoek. Deze had hij enkel gedaan om te mogen verschijnen in de Octoberhal om zo een

⁶⁴ Conquest, *The Great Terror*, 553.

⁶⁵ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten*, 333-334.

⁶⁶ Katkov, *Trial of Buckarin*, 123.

⁶⁷ Vaksburg, *Vyshinsky*, 81.

publiekelijk statement te kunnen maken. Hij beweerde standvastig dat hij nooit had geparticipeerd in het Rechtse Blok van Trotskisten.⁶⁸ Het publiek in de rechtszaal reageerde geschokt.⁶⁹ Deze gebeurtenis illustreerde het grote probleem van het showproces: dat de verdachte namelijk in principe altijd zijn eerdere bekentenissen kon herroepen, hopen op aandacht van de wereldopinie en als een martelaar te sterven.⁷⁰ Vysjinski poogde in eerste instantie de situatie te redden door Krestinski in verband te brengen met Sergei Bessonow, die wel had beweerd tot dit Trotskistische blok te horen. Zoals al eerder is vastgesteld bij Smirnov was schuld via associatie een van zijn wapens om beklagden in het nauw te drijven.⁷¹ Maar dit keer werkte deze methode niet.

Vysjinski: Heeft u met hem gesproken?

Krestinski: Ja.

Vysjinski: Over Trotskistische aangelegenheden?

Krestinski: Ik heb hem daar niet over gesproken. Ik was geen Trotskist.

Vysjinski: U hebt hem daar nooit over gesproken?

Krestinski: Nooit.

Vysjinski: Dat betekent dus dat Bessonow onwaarheden spreekt?

Krestinski: Ja.

Vysjinski: Maar u zeg ook niet steeds de waarheid. Is dat wel?

Krestinski: Ik heb tijdens het vooronderzoek niet steeds de waarheid gezegd ja.

Vysjinski: En nu wel?

Krestinski: Ja.

Vysjinski: Waarom heeft u zo'n minachting voor het onderzoek? (Krestinski zweeg verder).⁷²

Vysjinski trachtte via het oproepen van getuigen het verzet van Krestinski te breken, maar deze laatste hield voet bij stuk. Hierop besloot Vysjinski zich niet meer te laten verleiden tot discussie; de ondervragingen werden opgeschort. Vysjinski moet hebben geweten dat Krestinski niet met 'feiten' tot een schuldbekenenis gedwongen kon worden.⁷³ De volgende dag in het proces liet hij Krestinski voor het grootste gedeelte niet meer aan het woord. Vysjinski sprak Krestinski enkel aan op het moment dat hij voelde dat de situatie onder controle was.⁷⁴ Krestinski leek op diezelfde dag niet meer dan 'een zak botten'. Het is zeer waarschijnlijk dat hij in diezelfde nacht ernstig mishandeld was.⁷⁵ Krestinski ging door de knieën en gaf Vysjinski zijn gewenste openbare bekentenissen:

Vysjinski: Was de verklaring dat u gister deed een Trotskistische provocatie in de rechtszaal?

Krestinski: Gisteren was ik, onder de invloed van valse schaamte en de pijnlijke indruk die werd veroorzaakt door de openbare lezing van de aanklacht, dit alles verhevigd door mijn ziekelijke toestand, niet in staat de waarheid te zeggen, niet in staat te zeggen, dat ik schuldig ben. En in plaats van te zeggen – ja ik ben schuldig, heb ik bijna machinaal geantwoord – neen ik ben niet schuldig.

Vysjinski: Machinaal?

⁶⁸ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten*, 53.

⁶⁹ Conquest, *The Great Terror*, 503.

⁷⁰ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 70.

⁷¹ *Ibidem*, 132.

⁷² *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten*, 54.

⁷³ Lettes, *Ritual of Liquidation*, 107.

⁷⁴ Katkov, *Trial of Buckarin*, 121.

⁷⁵ Vaksburg, *Vyshinsky*, 110.

Krestinski: Ja, ik was niet bij machte tegenover de openbare mening van de wereld de waarheid te zeggen, dat ik de ganse tijd Trotskistische strijd tegen de Sovjet-macht heb gevoerd. Ik verzoek het gerecht mijn verklaring te willen vastleggen, dat ik geheel en ten volle schuldig beken aan alle zware misdaden die mij ten laste zijn gelegd.

Vysjinski: Voorlopig heb ik geen verdere vragen meer aan beklaagde Krestinski.⁷⁶

Vysjinski was opgelucht. De situatie was immers gered en de schade beperkt gebleven doordat hij de ondervragingen van de dag ervoor tijdig had afgekapt.⁷⁷ Ook in dit geval valt dus te concluderen dat Vysjinski goed met het verzet in de rechtszaal omging. Wanneer een beklaagde als Krestinski duidelijk onder geen enkel beding wilde meewerken was het verstandiger voor Vysjinski om niet onnodig door te drammen. Hij realiseerde zich dat doorgaan met de ondervraging van Krestinski de geloofwaardigheid van het proces alleen maar meer in gevaar zou brengen. Nu wist hij de legitimiteit van de showprocessen grotendeels te behouden.

Later in hetzelfde proces zou de Vysjinski zijn 'duel' met Boecharin starten. Boecharin zou, zoals eerder vermeld, alle specifieke aanklachten betreffende spionage ontkennen of simpelweg antwoorden dat hij zich dit niet kon herinneren.⁷⁸ Vysjinski slaagde er tijdens de zitting niet in om Boecharin volledig te laten bekennen.

Vysjinski: U hebt onderhandelingen gevoerd met Chodsjajew, die een defaitistisch en verraderlijk karakter had?

Boecharin: Met Chodzajew heb ik een enkel gesprek gehad in het jaar 1936.

Vysjinski: Hebt u er met Chodzajew over gesproken, dat er reeds een overeenkomst bestond met fascistisch Duitsland?

Boecharin: Neen.

Vysjinski: Bijgevolg, beweert u nu dat de getuigenis van Mantsev en Yakovleva onwaar zijn?

Boecharin: Ja, dat doe ik.

Vysjinski: Hoe verklaart u dan het feit dat zij beiden niet de waarheid zouden vertellen.

Boecharin: Dat kunt u beter aan hen zelf vragen toch?⁷⁹

Vysjinski zou in het vervolg zijn beheersing verliezen.

Vysjinski: 'Ik voel mij gedwongen deze hele ondervraging te stoppen, omdat u blijkbaar een tactiek hanteert waarbij u de waarheid niet vertelt en uzelf verbergt achter een woordenbrij!

Boecharin: Ik beantwoord alleen maar uw vragen?

Vysjinski: volgens het materiaal dat tijdens het onderzoek is vastgesteld was u wel degelijk een spion van een geheime inlichtingendienst.

Boecharin: Gedurende het voorafgaande jaar dat ik in de gevangenis zat ben ik hier niet één keer om gevraagd.

Vysjinski: Ik vraag het u nu, in een openbare proletarische rechtszaal, wij vragen het nu in deze zitting voor de gehele wereld!

Boecharin: Maar u vroeg het me niet tijdens het voorbereidende onderzoek.

Vysjinski: Ik vraag het u nog één keer, op basis van de getuigenis die tegen u is gegeven, van welke geheime dienst was u onderdeel! De Britse, de Duitse of de Japanse?

Boecharin: Geen van allen.⁸⁰

⁷⁶ Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten, 120.

⁷⁷ Maclean, *Eastern Approaches*, 88.

⁷⁸ Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten, 245.

⁷⁹ *Ibidem*, 249.

⁸⁰ Conquest, *The Great Terror*, 562.

Het is duidelijk dat Vysjinski in deze verbale strijd een nederlaag leed. Hij kon Boecharin niet laten bekennen een buitenlandse spion te zijn. Volgens Conquest was de openbaar aanklager in deze woordenstrijd inhoudelijk duidelijk verslagen.⁸¹ Hoewel Vysjinski dus in de meeste gevallen in staat was weerstand van de verdachten te overwinnen, kwam hij niet altijd als overwinnaar uit de strijd. De strategie van Boecharin zou echter geen vruchten afwerpen. Omdat voor het overgrote gedeelte van het publiek, voor wie de processen waren georganiseerd, gewoon de indruk achterbleef dat Boecharin had bekend, los van het feit dat deze bekentenis enkel gedeeltelijk was.⁸² Met andere woorden; Boecharin had één veldslag gewonnen, Vysjinski uiteindelijk de oorlog. Zelfs als Vysjinski niet in staat leek iemand volledig te laten bekennen, kon hij door suggestieve ondervragingen toch het beeld laten ontstaan dat een verdachte schuldig was. Zo legitimeerde hij de showprocessen.

Dit waren directe manieren van Vysjinski om tijdens de ondervragingen met weerstand in de Octoberhal om te gaan. Er waren echter ook indirecte methodes. Deze waren er vooral op gericht om het effect van een tegenstribbelende verdachte op het aanwezige publiek in de Octoberhal te neutraliseren. Hij was zeer bedreven om de schijn van professionaliteit en onpartijdigheid op te houden. Zo stelde hij tijdens het tweede showproces aan Nikolaj Moeralov, een oud-commandant van het Rode Leger, vragen over diens behandeling in het vooronderzoek.

Vysjinski: Werd u slecht behandeld?

Moeralov: Ik werd enkel mijn vrijheid ontnomen.

Vysjinski: Maar er werden geen ruwe methoden tegen u toegepast?

Moeralov: Nee, dergelijke methoden werden niet gebruikt. Ik moet zeggen dat tijdens mijn tijd in Novosibirsk ik erg fatsoenlijk ben behandeld.

Vysjinski: Duidelijk, dan heb ik voor de rest geen vragen meer.⁸³

Met deze vragen wilden Vysjinski een beeld opwerpen waar de voorprocedure netjes was verlopen. De bekentenissen die vaak in de voorprocedure al door de verdachten waren gegeven, zouden immers aan geloofwaardigheid inboeten indien het vermoeden ontstond dat deze onder druk werden afgenomen. Vysjinski zou wel vaker doen alsof de NKVD zich aan keurige procedures hield. De beruchte verhoren van de NKVD moesten volgens hem niet overdreven worden. Hooguit was er sprake van een geringe 'educatieve beïnvloeding'.⁸⁴ Indien beklagden meenden dat hun behandeling in de voorprocedure invloed had op hun eerdere bekentenis hielp het Vysjinski uiteraard dat andere beklagden deze druk eerder juist hadden uitgesloten.

Naast de procedures een allure van zorgvuldigheid te geven voorzag Vysjinski de showprocessen ook weleens van humor. Tijdens het laatste proces herinnerde hij de oud-

⁸¹ Conquest, *The Great Terror*, 562.

⁸² *Ibidem*, 573.

⁸³ *Report ant-Soviet Trotskyite centre*, 232.

⁸⁴ N. Zhogin, 'Vyshinsky's distortions in soviet legal theory and practice', *sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1965, No. 3, 50.

ambassadeur Arkady Rosengolz, die eveneens terecht stond en alle aanklachten al had bekend, nog aan een opmerkelijk detail. Rosengolz had namelijk een zogenaamd 'veel geluk token' in zijn zak tijdens zijn arrestatie. Vysjinski las het op een cynische wijze voor en stelde daarna een aantal vragen.

Vysjinski: Hoe kwam dit in uw zak?

Rosengolz: Mijn vrouw deed het in mijn zak voordat ik ging werken. Ze zei dat het geluk bracht.

Vysjinski: En u droeg dit 'geluk' met u mee de afgelopen maanden?

Rosengolz: Het was mij niet eens opgevallen ...

Vysjinski: Maar u zag niet wat uw vrouw deed?

Rosengolz: ik had toen haast.

Vysjinski: ... Nou zo te zien heeft het u veel geluk gebracht.⁸⁵

Het publiek barstte vervolgens in lachen uit en volgens de ooggetuige Flitsroy Maclean ontstond er een 'hilarische sfeer'.⁸⁶ Humor was een element dat vaker terugkwam in de ondervragingen van Vysjinski. Op deze wijze kon hij de situatie luchtig houden indien dat hem goed uitkwam.⁸⁷ Na de ondervraging van Krestinski slaagde hij erin om een stokoude getuige op te roepen die ooit nog in het Tsaristische politieapparaat had gediend, dit tot hilariteit van het aanwezige publiek. Vysjinski deed dit om het enigszins nare effect van de tegenstribbelende Krestinski weg te spoelen. Zo kreeg hij een groot gedeelte van het aanwezige publiek aan zijn kant.⁸⁸

Andere indirecte manieren voor Vysjinski om de aandacht van tegenstribbelende beklagden af te leiden was het seinen naar NKVD-officieren, die vermomd in het publiek zaten. Deze schreeuwden actief hun verontwaardiging naar de oude bolsjewieken, waardoor zij hun verdediging niet eens konden afronden.⁸⁹

Al met al valt te oordelen dat Vysjinski tijdens zijn ondervragingen de legitimiteit van de showprocessen wist te versterken door goed met de weerstand vanuit de verdediging om te gaan. Hij wist ten eerste hun schuld vaak alsnog op directe wijze vast te stellen. Dit deed hij door hen in verband te brengen met andere beklagden die hun schuld hadden bekend, woorden een andere lading te geven of via suggestieve vragen alsnog het beeld op te werpen alsof zij hun schuld hadden bekend. Hij had een groot talent voor retorica en was daarmee een sterke orator. Zoals een biograaf van Stalin zou opmerken: 'Procurator-General Vysjinski brilliantly combined the indignant humbug of a Victorian Preacher and the diabolic curses of a witch doctor.'⁹⁰ Vysjinski was verbaal zo geslepen dat hij in de meeste interacties verdachten impliciet of expliciet hun schuld liet bekennen. Maar hij

⁸⁵ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten* 351.

⁸⁶ Conquest, *The Great Terror*, 562.

⁸⁷ Maclean, *Eastern Approaches*, 93

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Alexander Orlov, *The Secret History of Stalin's Crimes*, (New York 1953), 159

⁹⁰ Simon Sebag Montefiore, *Stalin, the court of the red Tsar*, (London 2005), 195.

was ook strategisch, en wist tijdens de verhoren ook in te schatten dat sommige ondervragingen nutteloos waren, zoals de casus Krestinski uitwees.

Op indirecte wijze slaagde Vysjinski erin verzet van beklaagden te omzeilen om tijdens het proces de schijn van professionaliteit te wekken of door de aandacht af te leiden. Het eerste bereikte hij via ingestudeerde kruisverhoren over de behandeling van de NKVD, het tweede via humor of het opstoken van de zaal. Zoals Vaksberg concludeerde was Vysjinski niet alleen scherpzinnig, maar kon hij dit ook combineren met humor, die het publiek aan zijn kant bracht.⁹¹ Met zijn deskundigheid versterkte hij de geloofwaardigheid van de showprocessen en daarmee hun legitimiteit.⁹²

⁹¹ Vaksburg, *Vyshinsky* 170.

⁹² *Ibidem*.

Hoofdstuk 2: Vysjinski als verhalenverteller

Waar in het vorige hoofdstuk de legitimerende werking van de kruisverhoren van Vysjinski centraal stond, concentreert dit hoofdstuk zich voornamelijk op zijn monologen. Waarom zijn deze relevant? Hun relevantie valt te verklaren uit de narratieve functie. De meest gangbare definitie van een narratief is een verhaal, een verhaal waarin ‘feiten’ in een bepaalde verhaalstructuur worden geplaatst. Tijdens de showprocessen werd er een narratief voor de toeschouwers gecreëerd, waarbij het de bedoeling was dat de showprocessen binnen dit narratief geïnterpreteerd moesten worden.⁹³ Het moge duidelijk zijn dat dit narratief of verhaal niet altijd correspondeerde met de werkelijkheid. Het woord verhaal en narratief zullen hier inwisselbaar worden gebruikt.

In het laatste deel van het vorige hoofdstuk is stilgestaan bij het feit dat Vysjinski al enkele keren aan beeldvorming deed. Zo poogde hij de illusie te wekken dat het proces rechtvaardig was verlopen door Moeralov te vragen of zijn eerdere bekentenis niet onder druk was afgenomen. Dit besproken voorbeeld had echter geen narratieve functie maar was eerder een vorm van beeldvorming. Beeldvorming diende voornamelijk als rechtvaardiging omtrent *de manier* waarop een showproces uitgevoerd werd. Een narratief diende eerder als rechtvaardiging op het punt van *het waarom*. Waarom werden de showprocessen gevoerd, wat was de aanleiding daarvoor? Daarom is het goed beeldvorming en een narratief te onderscheiden.

Een goed geconstrueerd narratief was voor de rechtvaardiging van de showprocessen cruciaal. Hoe kon Stalin anders de abrupte terechtstelling van oude partijloyalisten verklaren aan de rest van de wereld, zonder zich te beroepen op een bepaald verhaal? Zonder een bepaald verhaal of ‘alibi’ zou hij immers op een machtsbeluste dictator lijken. Er moest een nieuwe werkelijkheid tijdens de processen worden gecreëerd die deze processen rechtvaardigden. Zo kon dit verhaal bijdragen aan de legitimering van showprocessen in het geheel.⁹⁴

Het was een van de taken van Vysjinski om dit narratief te smeden. Volgens de historicus Eugene Huskey moest Vysjinski zijn eigen vervolgingsretoriek en verhaal creëren, wilde hij deze taak vervullen. Het narratief van de showprocessen werd voornamelijk gevormd door de openbaar aanklager.⁹⁵ Zo zou Vysjinski niet alleen een acteur zijn in de showprocessen, maar ook meeschrijven aan het script.⁹⁶

Hieronder zal worden geanalyseerd hoe Vysjinski tijdens de showprocessen twee verhalen vertelde, en vervolgens hoe deze bijdroegen aan de legitimiteit. Aan het einde van het hoofdstuk

⁹³ Lukina ‘Propaganda, Soviet Criminal Trial’, 65.

⁹⁴ Schmid, *Stalin’s 1936 Show Trial*, 132.

⁹⁵ Lukina, ‘Propaganda, Soviet Criminal Trial’, 65.

⁹⁶ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 72.

wordt ook benoemd hoe Vysjinski deze verhalen überhaupt kon optuigen en welk door hem bevorderd element van het showproces hem daarin hielp. Dit waren de schuldbekentenissen.

Het eerste narratief van Vysjinski laat zich het best samenvatten als een schets van de penibele situatie waarin de Sovjet-Unie verkeerde. Om de rigoureuze vervolging van allerlei voormalig partijgenoten te kunnen rechtvaardigen, moest het een verhaal vol met onzekerheden zijn. Het gehele project van de Sovjet-Unie werd van binnenuit bedreigd door saboteurs. Het werd dus een verhaal met een actuele binnenlandse dreiging voor de socialistische samenleving.⁹⁷ Voorafgaand aan het laatste grote showproces in 1938 sprak Vysjinski: 'Bij het verwezenlijken van hun misdadige plannen organiseerden de Sovjetvijandige samenzweerders, rechtstreeks volgens de richtlijnen van de buitenlandse fascistische spionagediensten, een wijdvertakt net van sabotagenesten.'⁹⁸ Met andere woorden: door de gehele samenleving zaten samenzweerders met banden met buitenlandse organisaties vertakt. Dit verhaal had als effect dat vergevorderde maatregelen noodzakelijk waren voor het behouden van de idealen van de Revolutie. Verderop in dezelfde speech sprak Vysjinski zelfs van een 'ongekende oorlog' waarin de Sovjet-Unie zich in bevond.⁹⁹ En in tijden van oorlog waren repressieve maatregelen logischerwijs een minder groot probleem dan in tijden van vrede.

In het verhaal van Vysjinski over de grote binnenlandse dreiging gaf hij het fascisme een prominente rol. In het tweede showproces van 1937 ondervraagde hij Georgi Pjatakov, die een grote rol in het vijfjarenplan had gehad. Hierin wordt fascisme als grote boosdoener duidelijk.

Vysjinski: Het helpen van de agressor, was dat de lijn?

Pjatakov: Dat was het.

Vysjinski: Het helpen van de agressor, betekent dit het helpen van fascisme?

Pjatakov: Ja.

Vysjinski: Zijn de helpers van het fascisme een aanhangsel van fascisme?

Pjatakov: Niet altijd.

Vysjinski: Maar in deze zaak?

Pjatakov: In deze zaak, ongetwijfeld.¹⁰⁰

De grote binnenlandse dreiging als fascistisch karakteriseren sloot ook aan op de theorie van het 'internationale fascisme'. Deze theorie kwam in het kort neer op het fenomeen dat de saboteurs een internationaal monsterverbond hadden gesloten met Nazi-Duitsland om de revolutie in de Sovjet-Unie om zeep te helpen.¹⁰¹ Later in het proces sprak Vysjinski: 'Deze rechtszaak had ons herinnerd dat alle hoofdfasen van het historische pad worden doorkruist door het Trotskisme, dat meer dan dertig jaar van zijn bestaan besteedde aan de voorbereiding op de uiteindelijke bekering tot een

⁹⁷ Chase 'Moscow show trials, construction of moral threats', 230.

⁹⁸ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten*, 20

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ *Report Anti-Soviet Trotskyite Centre*, 67-68.

¹⁰¹ Georgi Dimitrov, 'De eenheid van de arbeidersklasse in de strijd tegen het fascisme', *referaat op het zevende wereldcongres van de Communistische internationale* (1935)

stormdetachement van het fascisme, tot een van de afdelingen van de fascistische politie.’¹⁰² Door continu op het gevaar van fascisme te hameren, leek Vysjinski voor de toeschouwers ervoor te willen zorgen dat het westen niet te veel voor het hoofd werd gestoten. Het was namelijk de wens van Stalin dat Nazi-Duitsland en Japan als de grote bedreigingen tijdens de showprocessen werden neergezet. Door de beklaagden als handlangers van het fascisme af te schilderen, die onder meer land van de Sovjet-Unie beloofden aan Nazi-Duitsland in ruil voor steun, hoopte hij de geallieerden bezorgd te maken.¹⁰³ Stalin had daarmee ook de hoop dat de uitkomst van de showprocessen eerder geaccepteerd werd.

Dit eerste verhaal van Vysjinski had dus als hoofdthema dat de Sovjet-Unie in een ongekende strijd was verwickeld, waarin fascisme een belangrijke vijand was. In dit narratief waren de showprocessen beslist geen willekeurige zuivering van Stalins partijoppositie. Zij waren geen afzonderlijke zuiveringsacties, maar veldslagen die onderdeel waren van een groter conflict. Het narratief van een groot conflict dat zich op de achtergrond voltrok, versterkte Vysjinski op de volgende wijze: hij maakte er namelijk een gewoonte van om aan het begin van een showproces alvast de beklaagden voor het volgende proces verdacht te maken. Kort na de start van het proces tegen Zinovjev en Kamenev sprak hij: ‘Tijdens de zittingen verwees een deel van de verdachten (Kamenev en Zinovjev) in hun getuigenis naar Tomsy, Boeckharin, Rykov, Uglanov, Radek en Pjatakov, omdat ze in meer of mindere mate betrokken waren bij de criminele contrarevolutionaire activiteiten waarvoor de verdachten in de onderhavige zaak worden berecht.’¹⁰⁴ Voor het volledige verhaal van een continue oorlog, moesten de showprocessen immers met elkaar worden verbonden.¹⁰⁵ Elk showproces moest een precedent zijn voor het volgende. De beklaagden waren immers onderdeel van een groter complot.¹⁰⁶

Er mochten uiteraard geen inconsistenties in het verhaal zitten. Daarom verhulde Vysjinski deze tijdens de processen dan ook. Het kwam in werkelijkheid nog weleens voor dat een kameraad, die in het eerdere proces nog een held was, later eveneens een verrader bleek te zijn. Vaksburg schreef: ‘However, the Prosecutor would never admit that a slight mistake had occurred and that terrorists and wreckers were unlikely to plot an assassination on their own accomplices.’¹⁰⁷

Het eerste narratief van Vysjinski laat zich dus samenvatten als een verhaal waarin de Sovjet-Unie in een permanente strijd was verwickeld met binnenlandse dreigingen die door fascistische krachten werden gesteund. Dit verhaal droeg bij aan de rechtvaardiging van de processen. Het actief

¹⁰² *Report anti-Soviet Trotskyite centre*, 462.

¹⁰³ Schmid, *Stalin's 1936 Show Trial*, 113

¹⁰⁴ *Report on Trotskyite-Zionievitte Terrorist Centre*, 15.

¹⁰⁵ H. Dewar, ‘The Moscow Trials Revised’, *6 Probs Communism* 46, 47.

¹⁰⁶ Chase ‘he Moscow show trials, construction moral threats, 236.

¹⁰⁷ Vaksburg, *Vyshinsky*, 95.

verwijderen van kwaadwillende elementen voor de Sovjet-Unie was maatschappelijk gezien niet alleen wenselijk, maar zelfs noodzakelijk indien zij wilde blijven voortbestaan. De processen werden daardoor makkelijker geaccepteerd. Het ontkennen van de legitimiteit van de processen had immers een keerzijde. Verwierp men het proces, dan zou het bijbehorende verhaal ook sneuvelen. En indien het bijbehorende verhaal sneuvelde bleef er weinig van de Sovjet-Unie over. Erkend zou moeten worden dat Stalin een ordinaire tiran was en zijn regime gebaseerd op leugens; een consequentie die het volgens Conquest moeilijker maakte om de legitimiteit van de showprocessen te ontkennen.¹⁰⁸

Het narratief had naast de rechtvaardiging van de showprocessen ook nog een andere functie. Zoals duidelijk is geworden werd de acute dreiging voor de Sovjet-Unie geconcretiseerd door allerlei omvangrijke samenzweringstheorieën. Deze samenzweringstheorieën beïnvloedde de bewijslast. Middels het optuigen van samenzweringstheorieën creëerde Vysjinski namelijk een klimaat waarin de feitelijke juistheid van de aanklachten er minder toe deden. Deze werden voor het waarnemend publiek eerder ingeruild voor een simpele afweging of ze wel of niet plausibel waren.¹⁰⁹ Vysjinski poogde de verhalen omtrent de samenzweringen namelijk zeer complex te maken. Hij streefde ernaar altijd veel getuigen op te roepen die ieder een apart element van het complot zouden bevestigen. Dit droeg er voornamelijk aan bij dat het onmogelijk werd voor buitenlandse toeschouwers, krantenlezers en getuigen om de zaak in zijn geheel inhoudelijk te kunnen volgen.¹¹⁰ Daarom werd het moeilijker om over de gehele inhoud een waarheidsoordeel te vellen. Door het verhaal zo ingewikkeld te maken, versterkte Vysjinski onder de streep de respectabiliteit van de showprocessen. Fictie werd gemakkelijker om aan te nemen dan werkelijkheid.

Vysjinski vertelde daarnaast ook een tweede verhaal dat nu wordt geanalyseerd. In dit verhaal stond niet zozeer de situatie van de Sovjet-Unie centraal, maar ging het specifiek over de beklagden. Dit waren de eens door de revolutie geïnspireerde kameraden die zich volgens Vysjinski nu aan de meest gruwelijke misdaden bezondigd hadden. Volgens Lukina: 'The Soviet narrative was based on the existence of positive and negative characters, those that deviated from social norms.'¹¹¹ Vysjinski's tweede narratief ging dus vooral over de persoonlijke achtergronden van de verdachten; wie zij waren, wat hun misdaden betroffen en vooral waarom ze tot hun misdaden waren gekomen. Wat was hun intentie? Indien Stalin zich van zijn opponenten wilde ontdoen, mochten deze intenties in het narratief uiteraard niet heel sympathiek lijken. Een negatief verhaal over de verdachten legitimeerde de showprocessen in de zin dat de verdachten zo misdadig waren dat zij inderdaad terecht gesteld dienden te worden.

¹⁰⁸ Conquest, *The Great Terror*, 175.

¹⁰⁹ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 138.

¹¹⁰ Ibidem, 62.

¹¹¹ Lukina, 'Propaganda, Soviet Criminal Trial', 77.

In eerste instantie lijkt het logisch dat een openbaar aanklager geen positief verhaal over de verdachte schetst, waarom klaagt hij ze anders aan? Vysjinski ging echter verder. Voormalig bolsjewieken als Boecharin hadden volgens hem al hun hele leven achter een masker geleefd. Tijdens het proces zou hij persoonlijk onthullen wat er onder dit masker schuilging.¹¹² In het laatste showproces somde Vysjinski op: ‘Door middel van bedrog, hypocrisie en dubbelhandel slaagden deze instabiele criminelen erin het uur van hun blootstelling tot zeer recent uit te stellen. Maar dit finale uur arriveerde en de criminelen staan bloot, volledig blootgesteld en zonder einde.’¹¹³ Om de show authentiek te maken moest Vysjinski benadrukken dat het heel lang had geduurd voordat de verdediging hun misdaden had bekend. Enkel toen zij geconfronteerd werden met het torenhoge bewijs zouden zij hebben toegegeven. De beklaagden waren immers opportunistische verraders die enkel oog hadden voor hun eigenbelang.¹¹⁴

Vysjinski probeerde ook tijdens zijn ondervragingen actief dit narratief over verraad te scheppen. Zo begeleidde hij Kamenev en Zinovjev in hun zelfbeschimping:

Vysjinski: Hoe moeten we uw artikelen begin 1933 beoordelen. De verklaringen waarin u uw loyaliteit aan de partij betoogde? Bedrog?

Kamenev: Nee, erger dan bedrog.

Vysjinski: Perfiditeit?

Kamenev: Erger.

Vysjinski: Erger dan bedrog, erger dan perfiditeit, ik zoek het woord.. Verraad?

Kamenev: U hebt het gevonden.

Vysjinski: Beklaagde Zinovjev, bevestigt u dit?

Zinovjev: Ja.¹¹⁵

Kamenev en Zinovjev waren verraders en verraad was volgens Vysjinski een van de meest ernstige misdaden.¹¹⁶ Volgens de socioloog Stephany Decker: ‘The questioning by which Vysjinsky delegitimized the defendants and established that the deviance was rooted in a pathological need for power and were terroristic.’¹¹⁷

Om het dubbelspel van de beklaagden verder te bewijzen ging Vysjinski met het veranderen van de waarheid tot het uiterste. Zo kwam hij tijdens het laatste proces met een uitvoerige samenvatting van het verleden van Boecharin. Deze samenvatting kwam erop neer dat Boecharin kort na de Octoberrevolutie deze zelfde revolutie al ‘onder het huichelachtige mom van oprechtheid’¹¹⁸ wilde verraden.¹¹⁹ Vysjinski ging verder, en suggereerde dat Boecharin destijds al

¹¹² M. Arjomand, *Staged, Show Trials, Political Theater and the aesthetics of judgment*, (New York 2018).

¹¹³ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotzisten*, 21.

¹¹⁴ Vaksburg, *Vyshinsky*, 94.

¹¹⁵ *Report on Trotskyite-Zionievitte Terrorist Centre*, 44.

¹¹⁶ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 137.

¹¹⁷ Lettes, *Ritual of Liquidation*, 109.

¹¹⁸ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotzisten*, 375.

¹¹⁹ Dit is overigens lichtelijk ironisch, aangezien Vysjinski destijds zelf nog een mensjewiek was.

stiekem plannen had gemaakt om Lenin te vermoorden.¹²⁰ Met het 'onthullen' van dit dubbelspel zorgde Vysjinski ervoor dat de beklaagden minder serieus werden genomen. Indien voormalig partijgenoten al hun hele leven achter maskers hadden geleefd, hadden zij immers een talent voor leugens en bedrog. Ze waren de staat altijd al vijandig gezind geweest vanuit hun eigen belang. Verklaringen die dit ontkenden waren niet te vertrouwen.¹²¹

Vysjinski moest dus de indruk wekken dat de verdediging geen idealen had, en zo geen legitieme uitdaging was voor het leiderschap van Stalin. Bij het construeren van dit narratief moest hij eveneens andere verhalen of 'precedenten' ontkrachten. Zo'n precedent was de 19^e-eeuwse terroristische organisatie '*Narodnaja Volja*' (de Volkswil). Deze groep had zich in de vorige eeuw verzet tegen het Tsaristische bewind. Inmiddels werd de Volkswil in bolsjewistische kringen beschouwd als een organisatie van helden en martelaren.¹²² De volkswil kon dienen als een legitiem precedent voor de staatsvijandige en terroristische activiteiten die de verdediging nu ten laste werd gelegd. Tijdens het eerste showproces probeerde Vysjinski dit potentieel argument te ontkrachten: 'De vergelijking met het terrorisme van Narodnaja Volja is schaamteloos. Dat was een strijd van een handvol zelfopofferende enthousiasten tegen de gendarme-reus. Het was een gevecht in het belang van het volk. U nam echter uw wapens op tegen de voorhoede van de proletarische wereldrevolutie!'¹²³ De indruk dat de beklaagden een eigentijdse volkswil vormden, die zich met kracht verzette tegen een nieuw Tsaristisch despotisch regime, was schadelijk. Zij mochten koste wat kost geen idealen hebben waar mensen sympathiek tegenover konden staan.

Voor het eerste showproces had Zinovjev kort na de moord op Sergej Kirov zijn grief uitgesproken over diens overlijden. Stond Zinovjev dan toch sympathiek tegenover een trouwe kamerraad van de revolutie? Had hij toch een ideaal? Vysjinski reageerde tijdens het proces: 'De moordenaar rouwt om zijn slachtoffer! Heeft zo iets ooit eerder plaatsgevonden? Wat kan men zeggen, welke woorden kan men volledig gebruiken om de totale laagheid en afkeer hiervan te beschrijven? Heiligschennis, perfiditeit, dubbelhartigheid, sluwheid!'¹²⁴ Als Zinovjev al de indruk had gegeven iets om zijn voormalig partijgenoten te geven, en dus toch enige vorm van idealen te koesteren, waren deze enkel de manifestatie van dubbelspel. Kamenev en Zinovjev zaten het grootste gedeelte van de tijd, dezelfde tijd waarin zij hun vermeende terroristische activiteiten hadden gepleegd, in de gevangenis. Na Vysjinski's speech, en de daarmee gepaarde schoffering van

¹²⁰ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trotskisten*, 384.

¹²¹ Chase, 'Moscow show trials, construction of moral threats', 234.

¹²² Rogovin 1937, 83.

¹²³ *Report on Trotskyite-Zionievitte Terrorist Centre*, 33.

¹²⁴ *Ibidem*, 136.

hun karakters, was het echter niet meer uitgesloten dat gevangenen tegelijkertijd betrokken konden zijn in terroristische complotten.¹²⁵ Zo sluw en malicieus waren zij immers.

Vysjinski's verhaal over de beklagden kwam er dus voornamelijk op neer dat zij onbetrouwbare, dubbelzinnige mensen zonder idealen waren. Daarom was hun verwijdering uit de samenleving via het showproces wenselijk. Soms ging Vysjinski echter in zijn aanduiding van de voormalig bolsjewieken nog verder. Zij waren niet alleen verraderlijke huichelaars, maar het ontbrak hen ook aan enige vorm van menselijkheid. Ter illustratie: op het einde in het Zinovjev-Kamenev proces sprak Vysjinski in zijn meest beruchte speech: 'Deze bedrieglijke vijand mag niet worden gespaard. [...] Het hele volk trilt van woede. En ik ook, als vertegenwoordiger van het openbaar ministerie, voeg ik mijn verontwaardigde stem toe aan het gebrul van de miljoenen! Ik eis dat deze waanzinnige honden worden neergeschoten – allemaal!'¹²⁶ Specifiek over Boecharin sprak hij in het derde showproces: 'En Boecharin, dat vervloekte mengsel van een vos en zwijn, hoe gedraagt hij zich in deze kwestie? Zoals het een vos en een zwijn betaamt. Hij draait en konkelt.'¹²⁷ Vysjinski's verhaal dehumaniseerde zijn beklagden.

Hoe kon het gebruik van dergelijke beledigingen in het voordeel van Vysjinski werken? Los van het feit dat hij met dit taalgebruik de beklagden trachtte te kleineren en intimideren¹²⁸, was de voornaamste functie van zijn retoriek dat deze aansloot bij het narratief waarin Vysjinski de verdediging plaatste. Volgens Vaksburg gebruikte Vysjinski deze retoriek vooral om zijn verdachten zo erg te beschimpen dat bewijs minder belangrijk werd. Hun schuld werd met hun aanduiding eigenlijk al bevestigd. 'This foul language was not simply to compensate for the lack of evidence; its deafening drum beat was to prevent anyone from noticing that there was none.'¹²⁹ Er was met andere woorden nauwelijks bewijs, maar de gewelddadige taal en het beeld dat hier van de verdachten ontstond, gaf de psychologische illusie dat dit er wel was. Waarom was bewijs immers nog vereist indien men met 'waanzinnige honden' van doen had?¹³⁰

Nu zijn twee van Vysjinski's narratieven en hun legitimerende werking besproken. Vysjinski trachtte deze voornamelijk vorm te geven in zijn speeches. Er moet echter ook aandacht worden besteed aan een ander element van de showprocessen dat Vysjinski hielp deze narratieven te creëren, namelijk de schuldbekentenis. De schuldbekentenis speelde tijdens de showprocessen een sleutelrol. Niet voor niets noemde Vysjinski de schuldbekentenis in zijn boek 'Wettelijk Bewijs in het

¹²⁵ Conquest, *The Great Terror*, 174.

¹²⁶ *Report on Trotskyite-Zionievitte Terrorist Centre*, 566.

¹²⁷ *Verslag proces tegen blok der rechtsen en Trozskisten*, 424.

¹²⁸ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 135.

¹²⁹ A. Vaksburg, *Vyshinsky*, 107

¹³⁰ *Ibidem*, 82.

Sovjetrecht' gepubliceerd in 1939, de 'koningin over alle andere soorten van bewijs'.¹³¹ Vysjinski beschouwde een bekentenis, los van hoe deze tot stand was gekomen, als een zelfstandige grond voor een veroordeling. Hij raadde zijn rechercheurs zelfs aan om de bekentenis in het handschrift van de beklaagden op papier te zetten, zodat deze meer 'vrijwillig' zou lijken.¹³² Hij voegde daaraan toe: 'ik prefereer liever een halve bekentenis in het eigen handschrift van de verdachte dan een hele in het handschrift van de rechercheur.'¹³³ Op basis hiervan noemde Conquest hem de 'Great Theorist of Confession'.¹³⁴

Mede door de invloed van Vysjinski speelde de schuldbekentenis dus een grote rol in het showproces. Vervolgens had deze schuldbekentenis weer een belangrijke invloed in de boven besproken narratieven. Volgens de historicus Jelle Achterof moest een showproces immers altijd wel een element van zelfbeschuldiging omvatten. Een zelfbeschuldiging overtuigde het publiek namelijk van de noodzaak van de staat en haar wil om haar burgers te beschermen.¹³⁵ Bekentenissen droegen zo bij aan het eerste narratief van Vysjinski waarin de Sovjet-Unie aan alle kanten werd bedreigd. Voormalig partijleden waren immers van plan om doelbewust hun eigen overheid te saboteren, leden van hun eigen partij te executeren of het regime omver te werpen door middel van terrorisme, aldus hun bekentenissen.¹³⁶

Een bekentenis, waar vervolgens veel waarde aan werd toegedicht, werd ook aangegrepen om verdachten hun misdaden te laten opbiechten en andere verdachten te criminaliseren om zo het tweede narratief van Vysjinski te bevestigen. Met deze functie in het achterhoofd eiste Vysjinski daarom ook erg gedetailleerde bekentenissen of getuigenverklaringen. Ieder aspect van de samenzwering moest uitgebreid worden toegelicht. Hierdoor werden de aanklachten en het verhaal *an sich* ook meer plausibel.¹³⁷ Een getuige verklaarde in het tweede showproces dat hij alles verklaard had dat hij te verklaren had en de verdere aanklachten niet wenste te weerspreken. Hierop ontstak Vysjinski in woede: "Alles' stemt mij in dit geval niet tevreden. Ik wil niet 'alles' horen, ik wil ieder stukje van de samenzwering apart horen! 'Alles' zal al worden gezegd in het vonnis van de rechtbank.'¹³⁸

Kamenev bekende dat hij en Zinovjev de leidende posities binnen de partij al hadden verdeeld. Uiteraard zou deze verdeling van pas komen nadat hij samen met Trotski middels geheime

¹³¹ Vaksberg, *Vyshinsky*, 79.

¹³² Conquest, *The Great Terror*, 210.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Achterof, *Stalin's Moscow Trials*, 4-5.

¹³⁶ Stephanie Decker, 'The role of public confessions in the show trials: An Analysis of the moscow show trials, *Journal of historical sociology*, vol. 32 (4), 29.

¹³⁷ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 149.

¹³⁸ *Report Anti-Soviet Trotskyite centre*, 380.

terreurdaden Stalin van de troon had gestoten.¹³⁹ Kamenev bevestigde wat Vysjinski wilde en verklaarde dat het hem enkel om de macht te doen was, maar ook dat Stalin zo'n effectieve leider was dat hij enkel via slinkse immorele omwegen te vervangen was.¹⁴⁰ Zo werd het tweede narratief van Vysjinski via de bekentenissen van de beklaagden bevestigd en integriteit van het Sovjetsysteem gewaarborgd voor het publiek in de rechtszaal.¹⁴¹

De bekentenissen in de showprocessen waren zo een hulpmiddel voor Vysjinski in het creëren van zijn verhalen. Zonder de bekentenis kon de verdachte immers niet verklaren dat zijn ideologie in directe tegenspraak was met het revolutionaire gedachtegoed waar de Sovjet-Unie op was gebaseerd. Via bekentenissen konden de oude bolsjewieken die terechtstonden verklaren dat zij geen legitieme politieke opposanten van Stalin waren, met ideeën die wellicht het bestuderen waard waren. In tegendeel, zij waren verworpen tot niet veel meer dan verkapte terroristen en sluipmoordenaars.¹⁴² Door de nadruk op de bekentenissen verloren zij eveneens een middel om politiek ideologische argumenten in de rechtszaal te gebruiken. Vysjinski zou hen immers altijd met de bekentenis confronteren die zij (onder druk) hadden afgelegd.¹⁴³ Ook de historicus George Katkov zou over het laatste proces tegen Boecharin opmerken dat Vysjinski's stijl vooral was gericht op het confronteren van beklaagden met hun eerdere bekentenissen.¹⁴⁴ Met andere woorden: Vysjinski gebruikte in zijn functie van openbaar aanklager actief de schuldbekentenissen om zijn verhalen te versterken.

Kortom, er zijn in dit hoofdstuk twee narratieven van Vysjinski aan bod gekomen. Het eerste narratief betrof de schetsing van een situatie van een continue geheime oorlog tegen binnenlandse (fascistische) elementen, waarin de Sovjet-Unie was verwickeld. Dit narratief rechtvaardigde de rigoreuze vervolging van voormalig partijgenoten. Vysjinski toonde hierin zijn talent om een groot web van samenzweringen te spinnen.¹⁴⁵ Het tweede narratief ging over de schetsing van de verdachten als opportunistische dubbelspelers die soms zelfs enige vorm van menselijkheid ontbeerde. Daarnaast liet Vysjinski weinig kansen liggen om zijn tegenstanders te beschimpen en hun verraderlijke motieven bloot te leggen. Zo wist hij niet alleen het showproces en de grote vervolging van oude partijloyalisten te rechtvaardigen, maar leverde hij ook een alternatief voor het gebrek aan bewijs.¹⁴⁶ Doordat Vysjinski zoveel nadruk legde op schuldbekentenissen kon hij daarmee zijn eigen verhaal versterken. Dit narratief benadrukte de verwerpelijkheid van de verdachten en

¹³⁹ Decker, 'Public Confessions', 45.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 89.

¹⁴² Decker, 'Public Confessions' 34.

¹⁴³ Zhogin, 'Vyshinsky soviet legal theory', 55.

¹⁴⁴ Katkov, *Trial of Bukharin*, 55.

¹⁴⁵ Richardson, *Prosecutors as terrorists*, 157.

¹⁴⁶ Schmid, *Stalin's 1936 Show Trial*, 125.

legitimeerde daarmee dus ook de showprocessen in het geheel. Het moment van gerechtigheid voor deze sluipmoordenaars was immers aangebroken.

Hoofdstuk 3: Het beeld van Vysjinski in het Westen

In de vorige hoofdstukken is ter sprake gekomen wat de invloed van Vysjinski was in de legitimering van de showprocessen. Er is gekeken naar zijn ondervragingsstijl en naar het narratief dat hij verspreidde. In dit hoofdstuk wordt geanalyseerd of Vysjinski's rol ook daadwerkelijk als positief voor de legitimering voor de showprocessen werd ervaren. Aan de hand van verschillende westerse ooggetuigenverslagen zal er een algemeen beeld over Vysjinski's optreden worden geconstrueerd. Indien dit beeld positief valt te noemen zegt dit uiteraard iets over de legitimerende rol van Vysjinski in de showprocessen. En als het beeld positief was, welk van de in de vorige hoofdstukken besproken aspecten van Vysjinski waren dan het belangrijkste? Eerst wordt stilgestaan bij de invloed van Vysjinski's verhalen op westerse ooggetuigen, daarna hoe zijn optreden in de verhoren werd gezien. Vervolgens wordt besproken welke invloeden buiten de rechtszaal hun oordeel kan hebben beïnvloed.

Het is echter eerst van belang dat er kort wordt stilgestaan bij de maatschappelijke context omtrent de beeldvorming van de showprocessen. Reacties op de showprocessen in het Westen kunnen in de eerste plaats gerust tegenstrijdig worden genoemd. Na afloop van het tweede showproces in 1937 schreef de Internationale Associatie van Advocaten bijvoorbeeld: 'We consider the claim that the proceedings were summary and unlawful to be totally unfounded. The accused were given the opportunity of taking counsels; every counsel in the Soviet Union is independent of the government. [...]We hereby categorically declare that the accused were sentenced quite lawfully. They quite rightly deserved the death penalty.'¹⁴⁷ Hierin wordt duidelijk dat het showproces duidelijk geloofwaardig werd geacht. Tien jaar later publiceerden de Amerikaanse journalisten Albert Kahn en Michael Sayers een het boek *The Great Conspiracy*, waarin de showprocessen opnieuw werden gerechtvaardigd en Vysjinski geprezen om zijn 'kalme wijsheid' en 'onpartijdigheid'.¹⁴⁸

Er kwam echter ook al snel kritiek uit het Westen. Zo werd in 1937 de zogenaamde 'Dewey-commissie' in het leven geroepen, genoemd naar de voorzitter en Amerikaans filosoof John Dewey.¹⁴⁹ De commissie publiceerde al in 1937 zijn rapport genaamd 'Not Guilty', waarin zij oordeelde dat Trotski niet schuldig was aan alle misdaden die in de showprocessen werden aangenomen.¹⁵⁰

Het beeld wat destijds in het Westen op de showprocessen ontstond is dus zeker niet eenduidig. Waardering voor de showprocessen viel niet zelden te verklaren uit politieke voorkeuren

¹⁴⁷ Vaksburg, *Vyshinsky*, 123.

¹⁴⁸ Michael Sayers en Albert Kahn, *The Great Conspiracy against Russia*, (Boston 1946), 359.

¹⁴⁹ Gentry, *Anglo-American Journalism, First Moscow Trial*, 64.

¹⁵⁰ *Ibidem*, 96.

van de waarnemers. In het Westen was er een vrij grote groep zogenaamde ‘fellow travellers’, mensen die de zaak van het Kremlin steunden.¹⁵¹ Een voorbeeld van fellow travellers waren 28 bekende Amerikaanse progressieve denkers die een ‘Verklaring van Amerikaanse Progressieven op de Moskouse processen’ ondertekenden. In deze verklaring schaarden zij zich achter de uitkomst van de processen.¹⁵² Deze maatschappelijke context heeft ook invloed op de waardering van de aangehaalde bronnen in dit hoofdstuk.

Om de beoordeling over het optreden van Vysjinski goed te kunnen bepalen zijn gedetailleerde procesverslagen vereist, waarvan er niet veel zijn geschreven. Deze kleine poel om uit te vissen verklaart dan ook de keuze voor de aangehaalde journalisten, advocaten en andere waarnemers. Er kleven uiteraard methodologische beperkingen aan deze procesverslagen. Zoals de eerder geschetste context aantoont waren veel verslaggevers wel of niet sympathiek tegenover de Sovjet-Unie en kan dit hun beeld over het optreden van Vysjinski gekleurd hebben. Vooral de Duitse schrijver Lion Feuchtwanger, die verslag deed van het tweede showproces van 1937, zou bekend komen te staan als iemand die begrip had voor Stalin.

Het zou echter verkeerd zijn om de westerse waarnemers die besproken gaan worden net als Feuchtwanger onmiddellijk als een fellow traveller te bestempelen, en daarmee als onbetrouwbaar. Feuchtwangers sympathie voor de Sovjet-Unie kwam nadrukkelijk in zijn verslag naar voren. Wie zijn verslag van het tweede showproces openslaat, komt meteen stellingen tegen als: ‘The Soviet Union alone, with its systematic armament, was preventing Fascism from beginning its war against an inadequately armed world.’¹⁵³ Wat doet een dergelijke stelling in een procesverslag? Dit citaat is tekenend voor de sympathie van Feuchtwanger voor de Sovjet-Unie. Katkov schreef dan ook dat Feuchtwangers beschrijving van de showprocessen niet alleen objectief fout was, maar ook ingegeven door politieke intenties.¹⁵⁴ Stellingen als het bovenstaande zijn niet te vinden in de procesverslagen die hieronder worden besproken. Deze verslagen waren veel meer beschrijvend en hadden vooral als doel om een impressie van de gang van zaken tijdens het proces te geven. Er zal uiteraard niet worden verondersteld dat de verslagen vrij zijn van ideologische waarden. Na de bespreking van de bevindingen van verscheidene waarnemers zal echter wel betoogd worden waarom eventuele ideologische gekleurdheid geen belemmering is voor de conclusie van deze analyse. Dit ligt aan de grote inhoudelijke consistentie van de beoordelingen over Vysjinski.

Nu wordt de waardering van de narratieven waarin de showprocessen werden omkleed onder de loep genomen. Wat tekenden westerse ooggetuigen hierover op? Hierin zijn Harold Denny

¹⁵¹ Katkov, *Trial of Buckarin*, 35.

¹⁵² Decker, ‘Public Confessions’, 48.

¹⁵³ Lion Feuchtwanger, *Moscow 1937*, (London 1937), 78.

¹⁵⁴ Katlov, *Trial of Buckarin*, 125.

en Walter Duranty van belang. Zij waren beiden correspondent voor de New York Times in de Sovjet-Unie. Over het eerste proces in 1936 schreef Denny dat de executie van de beklaagden begrijpelijk was gezien de achtergrond van de misdrijven die zij hadden gepleegd. Samenspannen met Duitse spionnen had volgens hem in ieder land de doodstraf opgeleverd. Daarom was Vysjinski's eis aan het einde van het proces, 'Ik eis dat deze waanzinnige honden worden neergeschoten – allemaal!', niet overdreven.¹⁵⁵ Denny leek dus in de aanklachten van Vysjinski te geloven omdat hij diens woorden verdedigde. Hij geloofde het eerste verhaal van Vysjinski over de ernstige situatie waarin de Sovjet-Unie zich bevond, en meende daarom dat vergaande maatregelen noodzakelijk waren. Denny leek ook te vertrouwen op het waarheidsgehalte van de bekentenissen. Wie anders dan schuldigen zouden zo gretig hun wandaden opbiechten in zo'n gedetailleerde verklaring?¹⁵⁶

Duranty deed verslag van het tweede showproces in 1937. Wat opvalt is dat hij nog meer dan Denny de beklaagden zou veroordelen en Vysjinski loofde. Vysjinski vroeg volgens Duranty meedogenloos door, en gaf de voormalig bolsjewiek Pjatakov niet de kans om zich onder zijn schuld uit te kunnen 'kletsen'.¹⁵⁷ Met andere woorden; Vysjinski was in de ogen van Duranty streng, maar dat maakte zijn taakuitvoering er juist beter op. 'Mr. Vyshinsky made much better going when he demolished the contention of Piatakoff, Karl Radek and company that they were a political party. He said they might call themselves that, but they had admitted and it had been proved they were no more than a gang of spies [...].'¹⁵⁸ Hieruit kan dus worden afgeleid dat in de opvattingen van zowel Denny als Duranty, Vysjinski de legitimiteit van de showprocessen versterkte. De openbaar aanklager begreep de ernst van de situatie en was doortastend. Hij liet overtuigend zien dat de beklaagden niet veel meer dan een bende spionnen waren. Precies zoals in het tweede narratief van Vysjinski zo nadrukkelijk naar voren is gekomen.

Uiteraard is de journalistieke weergave van de Sovjet-Unie later van met name Duranty onder vuur komen te staan. Sidney Hook, de filosoof die participeerde in de eerdergenoemde Dewey-commissie, verweet Duranty historische omissie.¹⁵⁹ Desalniettemin waren Duranty's verslagen over de showprocessen destijds zeer invloedrijk.¹⁶⁰ Zo verkondigde de Engelse politieke theoreticus Harold Laski een vergelijkbare opvatting als Duranty. Hij sprak zich uit over de positieve geloofwaardigheid van het eerste showproces: 'Basically I did not observe much difference between the general character of a trial in Russia and this country.'¹⁶¹ De openbaar aanklager deed volgens

¹⁵⁵ Harold Denny, 'Russians Defend Executions', *New York Times* 23 August 1936.

¹⁵⁶ Achmid, *Stalin's 1936 Show Trial*, 25.

¹⁵⁷ Heilbrunn, 'The New York Times, Moscow Show Trials', 90.

¹⁵⁸ Walter Duranty, 'Death of 17 Asked at Moscow Trial', *New York Times* 29 Januari 1937.

¹⁵⁹ Hook, 'Memories of the Moscow Trials', 61

¹⁶⁰ Heilbrunn, 'The New York Times, Moscow Show Trials', 98.

¹⁶¹ Harold Laski, *Law and Justice in Sovjet Russia*, (London 1936), 21.

hem enkel wat een ideale minister van Justitie zou hebben gedaan in Groot-Brittannië.¹⁶² De situatie maakte de maatregelen te rechtvaardigen.

Tijdens de processen waren er ook veel ‘particuliere’ ooggetuigen aanwezig in de rechtszaal die niet per definitie voor een krant schreven. Na getuige te zijn geweest van het spektakel, publiceerden zij hun bevindingen. Hun meningen over de processen waren ook belangrijk voor Stalin, aangezien hij meende dat deze een groot effect hadden op de publieke beeldvorming van het westen.¹⁶³

Één van deze ooggetuigen was de Britse advocaat en politicus van de Labour Party, Dennis Pritt. Zoals in het tweede hoofdstuk is teruggekomen schuwde Vysjinski grote woorden niet, maar volgens Pritt moest dit niet overdreven worden. ‘He said strong things; he called the defendants bandits, and mad dogs, and suggested that they ought to be exterminated. Even in a grave case as this, some English Attorney-Generals might not have spoken so strongly, but in many cases less grave many English prosecuting counsel have used much harsher words.’¹⁶⁴ Vooral zijn beschrijving van het showproces als een ‘grave case’ is interessant. Hij leek Vysjinski dus te geloven omtrent de ernst van de zaak, daarin moesten de woorden van Vysjinski ook geïnterpreteerd worden. In Groot-Brittannië had een openbaar aanklager dezelfde woorden kunnen gebruiken.

Pritt stond in deze opvatting niet alleen. Sterker nog, volgens de historicus George Katkov waren veel van de onafhankelijke ooggetuigen het met Vysjinski eens dat de showprocessen een noodzakelijke episode waren in een grotere politieke strijd.¹⁶⁵ Deze extreme situatie billijkte het extreme taalgebruik. Het eerste narratief van Vysjinski dat de showprocessen rechtvaardigde, speelde dus wel een rol bij de waarnemers. Zoals uit het vorige hoofdstuk is teruggekomen ging dit narratief over de Sovjet-Unie als bedreigde macht die in een oorlog was verwickeld met interne saboteurs.

Dat betekende niet dat er geen kritiek was op de narratieven van Vysjinski. Harvey Mann was lid van de New Yorkse Orde van Advocaten. Volgens hem waren er gewichtige redenen om aan de zelfbeschimping van de beklagden te twijfelen. Beklagden konden wel verklaren dat zij lid waren geweest van spionageorganisaties en hun hele leven hadden gewacht op het moment om de partij te verraden, maar wat waren de garanties voor het waarheidsgehalte van die bekentenissen? Alleen de toezegging van verdachten dat hun bekentenissen vrijwillig waren afgelegd was volgens Mann veel te weinig. Dit was vooral veel te weinig gezien het feit dat de Sovjet-Unie volgens Mann als een

¹⁶² Laski, *Law and Justice in Sovjet Russia*, 21.

¹⁶³ Vaksburg, *Vyshinsky*, 122.

¹⁶⁴ Denis Pritt, ‘The Moscow Trial was Fair’, *London: Russia Today, 1936-1937*, 3.

¹⁶⁵ Katlov, *Trial of Buckarin*, 34.

totalitaire staat gezien moest worden.¹⁶⁶ Naar de mening van Mann kon een bekentenis niet als de waarheid worden gezien simpelweg omdat dezelfde persoon mondeling verklaarde dat de bekentenis waar was. Daarom geloofde hij de zelfbeschimping van de beklaagden niet, die nou juist een belangrijke functie voor het verhaal van de showprocessen had. Er kan dus worden gesteld dat het Westen zich niet in het geheel positief uitliet over de geloofwaardigheid van Vysjinski's narratieven.

De rol van Vysjinski in de ondervragingen was belangrijker voor de legitimering van de showprocessen dan de verhalen die hij construeerde over de noodzaak van de processen en de kwaadaardigheid van de verdachten. In een ander artikel van de eerdergenoemde Pritt over het eerste showproces werd duidelijk dat hij Vysjinski's manier van ondervragingen kon waarderen: 'The Public Prosecutor, Vishinsky, spoke first. He spoke with vigour and clarity. He seldom raised his voice, he never ranted, or shouted, or thumped the table.'¹⁶⁷ Zo beschreef hij de kruisverhoren van Vysjinski en vervolgens kwam hij dan ook tot de conclusie: 'Months of rehearsal by the most competent actors could not have enabled false participants un such a contest to last ten minutes without disclosing the falsity.'¹⁶⁸ De vragen van Vysjinski getuigden van zo'n scherpte en doortastendheid dat valse verklaringen nooit lang staande hadden kunnen houden. Hierdoor kwam Pritt tot de conclusie dat hij niet naar een showproces had zitten kijken. John Gunther, een Amerikaanse journalist en eveneens waarnemer van het eerste proces, sprak net als Pritt zijn bewondering uit voor Vysjinski. De verdediging probeerde volgens hem een woordspelletje te spelen. Daarom was er volgens Gunther een uiterste inspanning van Vysjinski vereist om de schuld van de verdediging voor de wereld duidelijk te maken. Volgens Gunther deed hij dat overtuigend.¹⁶⁹

Pritt was wel geschokt door de misdaden van Kamenev en Zinovjev. Hoe konden oude partijloyalisten zo'n enorme bokkensprong maken en de meest vreselijke dingen beramen? Maar na de ondervragingen van Vysjinski viel er nou eenmaal niet omheen te draaien.¹⁷⁰ Vysjinski maakte de ten laste gelegde feiten in deze speech aannemelijker. Dit gold ook voor de Deense schrijver Martin Anderson Nexø, die eveneens aanwezig was tijdens dit proces. 'A most convincing speech by the prosecutor, an absolutely just sentence', reageerde hij.¹⁷¹

De gerespecteerde historicus Bernard Pares schreef zijn bevindingen inzake het eerste showproces van 1936 in *The Spectator*: 'The examination of the sixteen accused by the State Prosecutor is a close work of dispassionate reasoning, in which, in spite of some denials and more

¹⁶⁶ Harvey Mann, 'Totalitarian Justice: Trial of Bukharin, Rykov Yagoda, et al, *American Bar Association Journal*, 970 (1938), 972.

¹⁶⁷ Denis Pritt, 'The Moscow Trial was Fair', *London: Russia Today, 1936-1937*, 2.

¹⁶⁸ Denis Pritt, *At the Moscow Trial*, (London 1937), 11.

¹⁶⁹ John Gunther, *Inside Europe*, (New York, 1940), 553.

¹⁷⁰ Pritt, *Moscow Trial*, 17.

¹⁷¹ Vaksburg, *Vyshinsky*, 98.

evasions, the guilt of the accused is completely brought home.¹⁷² Vysjinski slaagde er volgens Pares dus in om via zijn ondervragingen de schuld van de verdachten duidelijk te bewijzen. Over zijn speeches schreef Pares het volgende: 'It is only in the final speech of the State Prosecutor that he rises to heights of passion, and even here, in view of the admissions made by the accused, he hardly says more than might have been expected from many prosecuting barristers in this country.'¹⁷³ Ter herinnering; de speech waarin Pares naar refereerde was dezelfde als waarin Vysjinski eiste dat Kamenev en Zinovjev als 'waaninnige honden' neergeschoten moesten worden. Blijkbaar viel dit voor Pares onder de noemer van 'passie'. In dit citaat komt ook terug dat Vysjinski zich niet heel anders gedroeg dan een normale openbaar aanklager. Er was geen reden om aan zijn vakkundigheid te twijfelen. In tegenstelling tot de eerder aangehaalde Denny en Duranty, die het optreden van Vysjinski eerder in combinatie met de situatie beschreven, had ook Pares een meer geïsoleerde kijk. Hij vond in het optreden van de openbaar aanklager, vooral zijn redenerievermogen, erg goed. Ook hier kwamen de verspreide narratieven van Vysjinski minder terug.

Het tweede showproces werd geobserveerd door onder andere Dudley Collard. Net als Pritt was hij een Brits strafrechtadvocaat. Collard deed in zijn boek *Soviet Justice and the trial of Radek and others*, verslag van het schouwspel. Ook Collard zou zijn bewondering voor Vysjinski niet onder stoelen of banken steken. 'Vishinsky handled the case admirably. He was single-handed, without a junior or solicitor to assist him, and he obviously had a complete mastery of all the details of the activities of each of the seventeen defendants.'¹⁷⁴ Collard vervolgde met: 'He never lost his temper or bullied a defendant, although his examination was skilful and searching. He invariably behaved with restraint and courtesy.'¹⁷⁵ Ook Collard prees Vysjinski dus met name vanwege zijn professionaliteit en zijn scherpte tijdens de ondervragingen. Onder deze professionaliteit viel ook zijn beleefdheid, wat volgens Collard een extra reden was om hem te bewonderen. Collard was eveneens overtuigd door de redeneerstijl van Vysjinski in zijn laatste speech: 'His final speech, which lasted several hours, was clear, logical and convincing.'¹⁷⁶ Vysjinski slaagde er volgens hem dus in om op een duidelijke manier de feiten uiteen te zetten en vervolgens tot een logische conclusie te komen. Aan de hand van deze citaten kan dus gesteld worden dat Vysjinski voor Collard een zeer betrouwbare component in het proces was.

Collard ging zelfs zo ver om Vysjinski nog te verdedigen tegenover enkele 'valse berichten' in de Britse pers. 'The News Chronicle declared that Vishinsky 'thundered' his demand for a death sentence. He did nothing of the kind; as the Daily Herald correctly reported, 'Vishinsky's voice rarely

¹⁷² Bernard Pares, 'Was the Moscow trial fair?' *The Spectator* 19 September 1936, 447.

¹⁷³ Pares, 'Moscow trial, fair?', 447.

¹⁷⁴ Dudley Collard, *Soviet Justice and the trial of Radek and Others*, (London, 1937), 36.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Ibidem.

rose above conservational level.¹⁷⁷ Later concludeerde hij ook dat Vysjinski niets te maken had met de openbare bekentenissen van de beklaagden. Zij hadden deze enkel moeten toegeven na de vakkundige en beheerste ondervragingen van de openbaar aanklager.¹⁷⁸ Collard beschreef ook dat Vysjinski specifiek vroeg naar de omstandigheden in de cellen van enkele verdachten en of zij niet onder druk waren gezet. Deze tactiek van Vysjinski is ook teruggekomen in het eerste hoofdstuk als indirecte poging om de processen tijdens de verhoren respectabeler te maken. Voor Collard was er daarom ook voldoende waarborging betreffende de betrouwbaarheid van het bewijs. Verderop concludeerde hij dan ook dat de processen niet georkestreerd konden zijn. Alleen een 'Russische Shakespeare' had zo'n verhaal kunnen bedenken.¹⁷⁹

Een positieve schets van de gedegen ondervragingsmethoden van Vysjinski is dus iets wat steevast terugkwam in de verslagen van ooggetuigen. Ook de Amerikaanse ambassadeur Joseph Davies, die ook aanwezig was tijdens het tweede showproces, zou complimenten naar Vysjinski maken. In zijn inmiddels bekende memoires *Mission to Moscow*, schreef hij zijn bevindingen over de gang van zaken in de Octoberhal. Specifiek over Vysjinski tekende hij op: 'The prosecutor asked but comparatively few questions and each defendant then gave a chronological narrative of his criminal activities. The prosecutor conducted the case calmly and generally with admirable moderation.'¹⁸⁰ Deze beschrijving pas weer in de reeks waarbij Vysjinski wordt neergezet als een professionele man, die op bekwame wijze zijn taak in de kruisverhoren uitvoerde.

Davies kwam later in zijn memoires nogmaals op dit punt terug. 'The attitude of the prosecutor generally was entirely free from browbeating. At the conclusion of the testimony, the prosecutor made a long address to the court, based in part upon evidence but largely upon extraneous matter. It was a scholarly able presentation.'¹⁸¹ Hoewel Davies wat zuiniger was met complimenten is het wel duidelijk dat het beeld van het tweede proces van 1937 in ieder geval niet negatief beïnvloed werd door het optreden van Vysjinski. Er was geen reden om aan zijn onafhankelijkheid als openbaar aanklager te twijfelen omdat hij efficiënt en vakkundig te werk ging.

Er waren uiteraard ook ooggetuigen die volledig doorhadden dat deze processen vooropgezet waren. Vysjinski's optreden kon dan logischerwijs niet veel meer voor de geloofwaardigheid betekenen. Een van hen was Fitzroy Maclean, destijds een Schots diplomaat. In zijn boek *Eastern Approaches* blikt hij terug op het derde showproces van 1938. Maar ook Maclean ontging het niet dat Vysjinski er goed in slaagde om voor de rest van de wereld zich voor te doen als een professionele openbaar aanklager. 'Neatly dressed in a stiff white collar, he looked for all the

¹⁷⁷ Collard, *Trial of Radek*, 85.

¹⁷⁸ Ibidem, 90.

¹⁷⁹ Ibidem, 93.

¹⁸⁰ Joseph Davies, *Mission to Moscow*, (New York 1941), 35-36.

¹⁸¹ Ibidem, 35-36.

world like a prosperous stock broker accustomed to lunch at Simpsons and play golf at Sunningdale every weekend. A rather decent chap.’¹⁸² Een betrouwbare uitstraling, aldus Maclean. Hoewel hij breed genomen niet enthousiast was over Vysjinski, kon hij er niet omheen dat Vysjinski tijdens de ondervragingen van het derde proces zeer competent was en de illusie gaf aan het aanwezige publiek dat hij een zorgvuldige openbaar aanklager was. Hij was volgens Maclean een zeer effectieve ‘stage manager’.¹⁸³ Specifiek over de ondervraging van Vysjinski van een stokoude getuige die nog bij de Tsaristische politie had gewerkt, schreef hij: ‘The nasty taste which the Krestinski episode had left in their mouths had been taken away. Vysjinski presented himself. It had been a masterstroke.’¹⁸⁴ Met andere woorden; ook Maclean, een waarnemer die tijdens het schrijven van zijn boek allang op de hoogte was van het feit dat hij bij een showproces aanwezig was geweest, moest toegeven dat Vysjinski tijdens de ondervragingen bekwaam optrad en de legitimiteit van de showprocessen versterkte.

De professionele ondervragingen en redeneerstijl van Vysjinski als openbaar aanklager kwam dus het meest als positieve bron van waardering in de verslagen terug.¹⁸⁵ Veel westerse ooggetuigen zagen in Vysjinski niet zozeer iemand die de processen inhoudelijk rechtvaardigde met een narratief, maar eerder een goed optredende openbaar aanklager, die keurig binnen de grenzen van zijn bevoegdheid bleef. Op die manier versterkte hij de geloofwaardigheid van de processen. De historicus Albert Boiter verbaasde zich over deze bevindingen: ‘A reading of the court record, [...], leaves the impression that Prosecutor Vyshinsky does not bother to be logical conclusive. He just holds the big club in the form of bound volumes of testimony of the accused before him on his desk.’¹⁸⁶

Hoe kon de interpretatie van Boiter en het beeld dat de besproken waarnemers van het optreden van Vysjinski hadden zo ver uiteenlopen? Voor het antwoord op deze vraag moet op de eerder aangehaalde bronkritiek worden teruggekomen. Zijn alle hierboven beschreven verslagen wel te vertrouwen als adequate en oprechte beschrijvingen? Hoe konden zij Vysjinski immers overtuigend vinden terwijl Boiter enkel bij het lezen van de procestranscriptie al tot een andere conclusie kwam? Hoewel in tegenstelling tot Feuchtwanger, directe sympathie voor de Sovjet-Unie niet direct uit de procesverslagen van de besproken waarnemers valt te ontdekken, betekent dit niet dat deze geheel afwezig was. Zijn de complimenten voor Vysjinski toch niet te verklaren door ideologische sympathieën van enkele auteurs? Of Vysjinski daadwerkelijk een positieve invloed had op de legitimiteit van de showprocessen blijft dan de vraag.

¹⁸² Maclean, *Eastern Approaches*, 85.

¹⁸³ *Ibidem*, 91.

¹⁸⁴ *Ibidem*. 93.

¹⁸⁵ Zile, *Soviet Legal History*, 288.

¹⁸⁶ Albert Boiter, 'Trotsky and the Moscow treason trials', *Electronic theses and dissertations*, 76.

Deze conclusie gaat echter te ver. De geconstateerde bewondering voor Vysjinski is niet louter te verklaren door ideologische voorkeuren. Een belangrijk argument daarvoor is de inhoudelijke overeenstemming van deze bewondering. De meeste ooggetuigen beschreven immers in dezelfde of andere woorden zijn 'beheerste en professionele' optreden. Zelfs de waarnemer Maclean, die op de hoogte van het showelement was, moest dit erkennen. Deze consistentie maakt aannemelijker dat de bewondering voor Vysjinski niet enkel voortkwam uit eigen politieke overtuigingen, maar dat Vysjinski wel degelijk een bepaalde indruk maakte. Waarom beschreven de meeste besproken ooggetuigen anders specifiek dit aspect?

Deze consistentie wordt ook nog duidelijk op een andere manier. In het jaar 1933 waren zes Britse arbeiders vervolgd in de Sovjet-Unie omdat zij verdacht werden van sabotage. Dit was de zogenaamde 'Metro Vickers-affaire', genoemd naar het bedrijf waar de Britten werkzaam waren. Vysjinski was eveneens de openbaar aanklager in dit proces. Omdat dit een zaak was met veel media-aandacht zijn ook hier procesverslagen over geschreven. Uiteraard valt dit proces buiten het bestek van dit onderzoek naar de showprocessen, het gaat hier immers om een compleet andere zaak. Toch zijn de ooggetuigenverslagen over dit proces voor de bronkritiek van dit hoofdstuk wel relevant, namelijk als ondersteunend argument. Zij toont nogmaals de inhoudelijke overeenstemming in de bewondering van Vysjinski's professionele houding aan.

Journalist Arthur Cummings was aanwezig tijdens het bovenbeschreven proces. Hij beschreef de binnenkomst van Vysjinski in de rechtszaal als volgt: 'All eyes turned towards him. 'I studied him with interest at close range. He is a square-shouldered, sandy-headed, bespectacled blond; with firm, clean-shaven features, bright eyes, a fine head and a facial ensemble that expresses high intelligence.'¹⁸⁷ Na de beschrijving van Vysjinski's imposante uitstraling kon ook Cummings het verder in zijn verslag niet laten een opmerking over de vakkundige houding van Vysjinski te maken. 'Vishinsky did not rave or shout. He used readily the words of an accomplished advocate but spoke with precision, clarity, certainly with vigour, but also with complete control.'¹⁸⁸

George Keeton, een jurist, die eveneens verslag over dit proces deed, schreef: 'Anyone who perused the complete report cannot fail to admire the superlative skill of Vyshinsky in directing the prosecution.'¹⁸⁹ Wat Vysjinski volgens Keeton zo vaardig maakte is dat hij in zijn ondervragingen razendsnel van stijl kon veranderen, afhankelijk van de persoon die hij voor zich had.¹⁹⁰ Hoewel Keeton in zijn verslag zeer kritisch was over de ongelijkheid tussen aanklager en verdediging, bleef hij

¹⁸⁷ A. Cummings., *The Moscow Trial*, (London 1933), 109.

¹⁸⁸ *Ibidem*, 236.

¹⁸⁹ G. Keeton, *The problem of the Moscow Trial*, (London 1933), 46.

¹⁹⁰ *Ibidem*, 81.

wel positief over Vysjinski schrijven. 'Of Vyshinsky's consummate skill and his mastery of cross-examination there can be no possible doubt. His personality dominates the whole trial.'¹⁹¹

Zowel Cummings als Keeton waren Britten en stonden sympathiek tegenover hun landgenoten. Beiden bekritiseerden zij de Sovjetrechtbank en de 'ongelijkheid' tussen aanklager en de verdediging.¹⁹² Maar Vysjinski ontsnapte aan deze kritiek en werd zelfs gezien als een betrouwbare component van het proces. Het feit dat ook in deze ooggetuigenverslagen de beroepsmatige efficiëntie van Vysjinski op dezelfde wijze werd beschreven, maakt aannemelijk dat het wel degelijk het optreden van Vysjinski zelf was, dat deze bewondering opriep. De verklaring dat de desbetreffende waarnemers allemaal sympathiek waren tegenover de Sovjet-Unie en enkel daarom een hoge pet op hadden van Vysjinski, is dus niet aannemelijk.

Maar waren er dan geen enkele andere omstandigheden die het oordeel van de westerse waarnemers over Vysjinski beïnvloedde? Er moet namelijk wel genoemd worden dat de legitimerende functie van Vysjinski enkel mogelijk was doordat veel buitenlandse waarnemers blind waren voor de daadwerkelijke aard van de showprocessen. De meeste westerse ooggetuigen die in de Sovjet-Unie de processen kwamen observeren, hadden weinig weet noch inzicht in de exacte redenen waarom de oude bolsjewieken weggezuiverd werden. Conquest verklaarde: 'They saw nothing. The night time arrests, the torture chambers, the millions of prisoner's cold and hungry in the great camps of the north, were all hidden from them. The only dramatic scenes were the three great public trials.'¹⁹³ Het merendeel van het buitenlandse publiek kon de achtergrond van de showprocessen niet duiden. Hoewel het voorbeeld van Maclean aantoonde dat dit niet per se hoeft te betekenen dat Vysjinski's optreden geen bron voor legitimiteit kon zijn, valt niet te miskennen dat dit in de meeste gevallen wel invloed op hun procesbeschrijving heeft gehad. Men observeerde de processen, maar had geen kennis van het achterliggende systeem van terreur waarop deze gestoeld waren.¹⁹⁴ In deze onwetendheid zagen zij in het goed ingestudeerde optreden van Vysjinski een professioneel opererende openbaar aanklager, waardoor de processen op hen geloofwaardiger overkwamen.

Hiermee kan dus worden gesteld dat het optreden van Vysjinski het aannemelijker maakte dat de showprocessen geen vooropgezette toneelstukken waren.¹⁹⁵ Met name zijn ondervragingsstijl en daarmee zijn vakkundigheid in het vaststellen van de schuld van de beklaagden werden genoemd. Zijn redeneringen waren overtuigend, hij was volledig op de hoogte van alle feiten en daarmee in complete controle. Zijn stemgebruik was beheerst en zijn houding professioneel zoals er van een

¹⁹¹G. Keeton, *The Moscow Trial*, 92.

¹⁹²Ibidem, 91.

¹⁹³Conquest, *The Great Terror*, 671.

¹⁹⁴Gentry, *Anglo-American Journalism, First Moscow Trial*, 97.

¹⁹⁵Schmid, *Stalin's 1936 Show Trial*, 95.

openbaar aanklager verwacht kon worden. Hiermee maakte hij de grote showprocessen van 1936 tot 1938 voor het grootste gedeelte van het publiek acceptabeler. Zoals de historicus Alex Schmid stelde: 'The Soviet prosecutor managed to persuade (or fool) most of the public and incredibly, to some extent, even some of the defendants themselves.'¹⁹⁶ Hoewel door veel historici is gesteld dat de waardering voor de grote showprocessen voornamelijk valt te verklaren doordat auteurs in deze processen de bevestigingen van hun ideologisch gelijk zagen,¹⁹⁷ is in dit hoofdstuk aangevoerd dat het te makkelijk is om de genoemde bewondering die Vysjinski kreeg hierop terug te voeren. Er valt namelijk een grote inhoudelijke consistentie te herkennen waarin Vysjinski's optreden werd geprezen. In alle gevallen werd zijn algemene professionaliteit benoemd. Wel moet uiteraard gesteld worden dat zonder de ondoorzichtigheid over de ware aard van de showprocessen deze lofzang veel minder aannemelijk zou zijn geweest.

¹⁹⁶ Schmid, *Stalin's 1936 Show Trial*, 95.

¹⁹⁷ Gentry, *Anglo-American Journalism, First Moscow Trial*, 98.

Conclusie

Tijdens de Grote Zuiveringen en de jarenlange paranoia van Stalin, wist Vysjinski, in tegenstelling tot vele trouwe bolsjewieken, in de gratie van de Sovjetleider te blijven en hem zelfs te overleven. Hij deed blijkbaar iets goed. Niet voor niets kreeg hij voor zijn prestatie tijdens de showprocessen een 'Oscar' uitgereikt in de vorm van een Bevel van Lenin.¹⁹⁸ Deze scriptie betoogt dat Vysjinski in het geval van de showprocessen, zich wist te schikken in de rol die Stalin van hem verwachtte. Vysjinski slaagde deze showprocessen namelijk van legitimiteit te voorzien. Hij deed dit op verschillende manieren.

Het eerste hoofdstuk heeft geanalyseerd dat het orkestreren van een showproces een bijzonder complexe procedure was, gezien het feit dat enkele voormalig bolsjewieken vanuit het beklagdenbankje zich subtiel verzetten. Zij deden dit voornamelijk tijdens de ondervragingen, aangezien zij dan aan het woord konden komen. Stalin was hier bezorgd om en het was aan Vysjinski de taak om de retorische strijd te winnen. Vysjinski moest de schuld van de beklagden vast weten te stellen. Hij deed dit tijdens de ondervragingen op directe en indirecte manieren. Op directe wijze stelde hij de schuld van de verdediging vast door hen in verband te brengen met verdachten die alles bekend hadden, de lading van woorden te manipuleren en de beklagden opvallend vaak te onderbreken indien zij in detail wilden treden over hun daadwerkelijke intenties. In de analyse van de procesverslagen werd duidelijk dat hij een zeer doordringende ondervragingsstijl had, en via suggestieve ondervragingen alsnog vaak tot de 'schuld' van de beklagden kwam. Vysjinski stond bekend om zijn talent om mensen te beschuldigen. Hij was een gehaaide strateeg en wist ook op goede momenten de ondervragingen te staken als dat noodzakelijk was voor de geloofwaardigheid van de processen, zoals de casus van Krestinski uitwees.

Op indirecte wijze versterkte hij de legitimiteit van de showprocessen door tijdens de ondervragingen de schijn van onpartijdigheid te wekken door zich er bijvoorbeeld van te verzekeren dat de oude bolsjewieken niet gemarteld werden. De conclusie van dit deel luidt dan ook dat Vysjinski er in de ondervragingen grotendeels in slaagde weerstand van beklagden te omzeilen en zo de schade voor de geloofwaardigheid van de processen te beperken. Zo wist hij de legitimiteit van de showprocessen te waarborgen.

Hierna is stilgestaan bij een tweede wijze waarop Vysjinski de showprocessen rechtvaardigde. Om de vervolging van voormalig partijloyalisten te kunnen verklaren was er een narratief nodig. Vysjinski diende zich graag aan om dit verhaal tijdens de processen over te brengen. Hij vertelde hierin twee verhalen. Ten eerste schetste hij een situatie van continue interne en

¹⁹⁸ Vaksberg, *Vyshinsky*, 101.

externe dreiging waarin de staat was verwickeld in een oorlog met interne tegenstanders, dikwijls met fascistische connecties. Vysjinski hamerde continu op de penibele situatie waar de Sovjet-Unie zich volgens hem in bevond en probeerde zo een algemene sfeer van onzekerheid tot stand te brengen. Het tweede verhaal ging nog meer in op de beklagden. Het bestond uit een afbeelding van de verdediging als immorele, opportunistische politieke tegenstanders die op geen enkele manier opvattingen hadden die het bestuderen waard waren. Vysjinski liet geen kans onbenut om de beklagden te beschimpen en in sommige gevallen actief te ontmenselijken. Niemand viel te vertrouwen, zelfs niet de oude kameraden van Lenin zelf. Deze verhalen zorgden er zo niet alleen voor dat de showprocessen als gerechtvaardigd werden gezien, maar ook dat bewijs (of het gebrek daaraan) minder relevant werd. Vysjinski wist deze verhalen niet alleen over te brengen via zijn spreektijd maar stuurde ook actief met bekentenissen. Hij eiste bekentenissen die zeer detailrijk waren, en wist de beklagden een voor één weer één gedeelte van de complottheorie te laten bevestigen.

Vervolgens is deze scriptie afgesloten met een verzameling van ooggetuigenverslagen waarin specifiek de opvattingen over het optreden van Vysjinski onder de loep is genomen. Uit de bestudeerde verslagen valt te oordelen dat de overgrote meerderheid van de waarnemers een positief beeld over Vysjinski had. Zij prezen met name zijn overtuigende retorische vaardigheden om de schuld van de beklagden te bewijzen, alsmede zijn professionele houding hierin. Zijn competente ondervragingsstijl waarin hij zijn oratorische kwaliteiten tentoon kon spreiden liet duidelijk een grotere impressie achter. In sommige gevallen kwam het narratief van Vysjinski in de verslagen terug en werd zijn optreden vanuit dit narratief gerechtvaardigd. De verhalen van Vysjinski hadden dus ook enige invloed, maar kwamen in minder van de besproken verslagen expliciet terug. Vysjinski werd vooral beoordeeld in hoeverre hij vakbekwaam optrad. De creatie van een uitgebreid narratief viel minder goed binnen dit beoordelingskader.

Met andere woorden; Vysjinski's directe wijze van schuld vaststellen in de kruisverhoren, dat in het eerste hoofdstuk is besproken, kan met recht zijn belangrijkste verdienste worden genoemd voor het bewerkstelligen van een legitiem lijkend showproces.

Uiteraard kon niet alle ophemeling van de openbaar aanklager kritiekloos worden geslikt. Er waren namelijk ook veel *fellow travellers*, die niet trachtte een serieuze beoordeling van de showprocessen te geven, maar in deze eerder een bevestiging zagen van hun ideologisch gelijk. Betoogd is echter dat in de bestudeerde procesverslagen niet per se een algehele lofzang over de Sovjet-Unie in het geheel valt te ontdekken. Dit is niet de enige indicatie die de eventuele ideologische vooringenomenheid van de waarnemers relativeert. De bovengenoemde waardering voor Vysjinski's deskundigheid was inhoudelijk ook in grote mate overeenstemmend. Dit wijst erop dat deze waardering wel degelijk haar grondslag vond in het optreden van Vysjinski zelf.

Om een antwoord op de hoofdvraag te geven: de rol van Vysjinski in de legitimering van de showprocessen voor westerse ooggetuigen komt erop neer dat Vysjinski in theorie op verschillende wijzen deze legitimering vormgaf, maar dat een professionele houding en een scherpe tong tijdens de ondervragingen afdoende was om zijn publiek te overtuigen.

Uiteraard moet een belangrijke kanttekening worden gemaakt in de hierboven geformuleerde conclusie omtrent de rol van Vysjinski. Veel waarnemers wisten de showprocessen waarin hij 'optrad' vanaf het begin slecht te duiden. Dit kwam door een algemeen informatiegebrek over de Grote Terreur die in dezelfde periode gaande was. Alleen in een dergelijke atmosfeer zou Vysjinski de schijn van professionaliteit hoog weten te houden. Hij eiste de hoofdrol in de showprocessen op en wist de show geloofwaardig te maken. Dat is althans de indruk die hij op het publiek maakte. Een publiek dat in de meeste gevallen uiteraard niet volledig wist dat het naar een show zat te kijken. Zonder deze blindheid voor de exacte achtergrond van de showprocessen zou het immers moeilijk zijn om Vysjinski nog steeds te kunnen prijzen.

Er kan dus worden gesteld dat de dwaling omtrent de ware aard van de showprocessen een belangrijke voorwaarde was voor de bewondering voor Vysjinski, zoals in deze scriptie is teruggekomen. Vysjinski's optreden viel destijds overtuigend te noemen omdat hij voor zijn publiek een show opvoerde die hij een illusie van werkelijkheid gaf. Maar het omgekeerde is ook het geval. De prestaties van een acteur worden sneller als overtuigend ervaren indien het publiek al vanaf het begin niet wist dat het naar een show keek.

Biografie

Primaire literatuur:

- *Report of Court Proceedings in the Case of the Anti-Soviet Trotskyite Centre* (1937)
- *Report of Court Proceedings in the Case of the Trotskyite- Zionievitte Terrorist Centre* (1936).
- Collard D., *Soviet Justice and the trial of Radek and Others*, (London, 1937).
- Cummings, A., *The Moscow Trial*, (London 1933).
- Davies, J., *Mission to Moscow*, (New York 1941).
- Denny, H., 'Russians Defend Executions', *New York Times* 23 August 1936
- Duranty, W., 'Death of 17 Asked at Moscow Trial', *New York Times* 29 Januari 1937.
- Gunther, J., *Inside Europe*, (New York, 1940).
- Keeton, G., *The problem of the Moscow Trial*, (London 1933).
- Laski, H., *Law and Justice in Sovjet Russia*, (London 1936).
- Maclean, F., *Eastern Approaches*, (London 1949).
- Mann H., 'Totalitarian Justice: Trial of Bukharin, Rykov Yagoda, et al', *American Bar Association Journal*, 970 (1938).
- Pares, D., *The Spectator*, 18 September 1936.
- Pritt, D., 'The Moscow Trial was Fair', *London: Russia Today*, 1936-1937.
- Pritt, D., *At the Moscow Trial*, (London 1937).

- *Waakzaamheid tegen het Fascisme, Het verslag van het proces tegen het "Blok der rechtsen en Trotskisten: Boecharin, Rywkow, Jagoda*, (Amsterdam 1938).

Secundaire literatuur:

- Achterof J., *The Stage and the Courtroom: Joseph Stalin's Moscow Trials of the 1930s and the characterization of a show trial*, (Carolina 2007).

- Arjomand M., *Staged, Show Trials, Political Theater and the aesthetics of judgment*, (New York 2018).

- Barmine, A., *A Russian view of the Moscow Trials*, (New York 1937).

- Brackman R., *The secret file of Joseph Stalin. A Hidden Life*, (London 2001).

- Boiter, A., 'Trotsky and the Moscow treason trials', *Electronic theses and dissertations*.

- Chase W., 'Stalin as producer: The Moscow show trials and the construction of moral threats, *A New History*.

- Conquest, R., *The Great Terror, Stalin's purge of the thirties*, (Bungay 1971),

- Decker S., *Towards a Sociology of Public Confessions*, (Kansas 2012).

- Dewar, H., 'The Moscow Trials Revised, *6 Probs Communism* 46.

- Feuchwachter, L., *Moscow 1937*, (London 1937).

- Fuller, L., 'Pashukanis and Vyshinsky: A Study in the Development of Marxian Legal Theory', *The Michigan Law Review Association*, Vol. 47, No. 8.

- Gentry, R., *Letting 'Mad Dogs' Die, Anglo-American Journalism and the First Moscow Trial, 1936*, (Quebec 2018).

- Heilbrunn J., 'The New York Times and the Moscow Show Trials', *World Affairs*, vol. 153, No. 3.

- Hodos, G., *Show Trials. Stalinist Purges in Eastern Europe, 1948 – 1954* (New York 1997).

- Hook S., 'Memories of the Moscow Trials', *Commentary Magazine*, 77:3.

- Katkov, G., *Trial of Buckarin*, (London 1969).

- Lettes N., *Ritual of Liquidation*, (Glencoe Illinois, 1966).
- Lukina A., 'The Semenchuck Case of 1936: Storrytelling and Propaganda above the Law in the Soviet Criminal Trial', *Review of central and east European law*, 41 63-116.
- Makepeace R., *Marxist ideology and Soviet Criminal Law*, (London 1980).
- Montefiore, S., *Stalin, the court of the red Tsar*, (London 2005).
- Orlov, A., *The Secret History of Stalin's Crimes*, (New York 1953),
- Radin M., 'The Moscow Trials, A Legal View, *Foreign Affairs Vol. 16, No. 1 (Oct., 1937)*,
- Richardson K., *Vyshinsky and McCarthy: Prosectutors as terrorists*, (Iowa 1989).
- Rogovin V., *1937, Stalin's year of Terror*, (Sheffield 1998).
- Sayers, M., & Kahn, A., *The Great Conspiracy against Russia*, (Boston 1946).
- Schmid, A., *Terrorists on trial, Stalin's 1936 Show Trial against the 'Trotzkyite-Zinovievite Terrorist Centre'*(Leiden 2016),
- Vaksburg A., *The Prosecutor and the Prey, Vyshinsky and the 1930s Moscow Show Trials*, (London 1990).
- Wood E., 'The Trial of Lenin: Legitimizing the Revolution through Political Theater, 1920-23', *The Russian Review* 61
- Zhogin, N., 'Vyshinsky's distortions in soviet legal theory and practice', *sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1965, No. 3.
- Zile Z., *Ideas and Forces in Soviet Legal History*,(Oxford 1992).